

POLITIČKI ODNOSI ĐURAĐA II. STRACIMIROVIĆA BALŠIĆA I DUBROVNIKA (1385. – 1403.)

Marijan PREMOVIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore
Nikšić, Crna Gora

UDK: 327.8(497.5Dubrovnik)“1385/1403“
DOI: <https://doi.org/10.21857/mnlqgc0e0y>
Pregledni rad
Prihvaćeno: 12. siječnja 2018.

U radu koji slijedi obrađeni su politički odnosi između zetskog gospodara Đurađa II. Stracimirovića Balšića i Dubrovnika od 1385. do 1403. godine. Materijal za istraživanje pružila je relevantna povijesna literatura, odnosno objavljena i neobjavljena građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Za manje od pola godine poslije dolaska na vlast u Zeti, Đurađ II. izdao je povelju Dubrovčanima u kojoj je potvrđeno prijateljstvo i darovane trgovačke slobode. Sredinom listopada 1388. izabran je za dubrovačkog građanina, u znak zahvalnosti za pomoć pri zaustavljanju osmanskog napada na grad. Obrađeni su boravci obitelji Balšić u Dubrovniku i razlozi njihovih posjeta. U članku se kronološkim slijedom obrađuju diplomatske misije dubrovačkih poklisara u Zetu i njihove osnovne zadaće. Mato Vitov Giorgi bio je najangažiraniji dubrovački poslanik tijekom vladavine Đurađa II. Stracimirovića. Prikazana su politička zbivanja na južnom Jadranu s kraja 14. i početka 15. stoljeća i u njihovu se okviru kontekstualizira povijesni odnos Zete i Dubrovnika. Zetsko-dubrovačke političke odnose karakterizirale su dosta dobre veze, ali je dolazilo do manjih trzavica 1396., 1397. i 1403. godine zbog toga što su Đurađevi ljudi nezakonito uzimali carinu i napadali dubrovačke trgovce.

Ključne riječi: Đurađ II. Stracimirović Balšić, Dubrovnik, Zeta, kasni srednji vijek, južni Jadran, politički odnosi, poslanici.

UVOD – DOLAZAK ĐURAĐA II. NA VLAST U ZETI I PRVI KONTAKTI S DUBROVNIKOM

Kada je Balša II. poginuo, 18. rujna 1385. godine u sukobu s Osmanlijama na Saurskom polju nedaleko od Berata, vlast u Zeti pripala je njegovu sinovcu Đurađu II. Stracimiroviću Balšiću (1385. – 1403.). Balšina pogibija bila je povodom da njegovi protivnici razgrabe dio njegovih zemalja, i to odmetanjem vlastelinskih obitelji (braća Sakati-Zakarija, obitelj Dukadini, braća Leka i Pavle) koje su gospodarile pojedinim dijelovima Zete i sjeverne Albanije. Nisu podržavali novog zetskog gospodara i težili su samostalnosti. Đurađ II. gospodario je Zetom i dijelovima sjeverne Albanije s gradovima Skadrom, Drivastom i Lješom. Njegov teritorij bio je znatno smanjen, a tijekom 1387. godine albanska obitelj Dukadini osvojila je Lješ.¹

¹ *Istorija Crne Gore II/2*, Titograd, 1970., 49 – 52; Božidar ŠEKULARAC, *Crna Gora u doba Balšića*, Cetinje, 2011., (dalje: B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*), 182; Katarina MITROVIĆ, Odnos kneza Lazara i njegovih nasljednika sa Balšićima: 1365 – 1402, u: *Vlast i moć: vlastela Moravske Srbije od 1365. do 1402. godine*, ur. Siniša Mišić, Kruševac, 2014., 262 – 263.

Srednjovjekovna Balšićeva Zeta, Bosna i neposredno zaleđe za Dubrovnik su predstavljali područje najbližeg djelovanja i njegovih najvažnijih trgovačkih interesa. Posljednjih nekoliko desetljeća 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća Grad sv. Vlaha doživljava gospodarski rast. Grad Kotor tada su zahvatili ratovi, promjene gospodara (Ugarska, Venecija, Bosna), blokade i unutarnji nemiri. Ovi razlozi izbacili Kotorane su iz trgovačkih poslova, a potpuni primat uzeli su Dubrovčani. Zbog toga su stanovnici zetskog primorja poslovno bili upućeni na Dubrovnik.²

Spoznaje u historiografiji o političkim odnosima Zete i Dubrovnika u naznačenom vremenskom razdoblju su nepotpune. Materijal za istraživanje pružila je objavljena i neobjavljena građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku (*Reformationes, Lettere e commissioni di Levante i Diversa Cancellariae*).³ Ova je tema ostala pomalo zanemarena u dosadašnjem znanstvenom radu. Dosad je objavljeno nekoliko sintetičkih djela, a pojedinačni radovi – članci i rasprave – obrađuju samo neka pitanja političkih i gospodarskih odnosa Đurađa II. i grada Dubrovnika.⁴ Zato je bilo potrebno napraviti ovo istraživanje – da se dosadašnja parcijalna proučavanja objedine, prošire i sintetiziraju.

² Sima ĆIRKOVIĆ, Dubrovnik i zaleđe u srednjem veku, *Rabotnici, vojnici, duhovnici: društva srednjovjekovnog Balkana*, Beograd, 1997., 50 – 51.

³ Mihailo J. DINIĆ, *Odluke veća Dubrovačke republike II*, Beograd, 1964., (dalje: M. J. DINIĆ, *OVDR II*); Nella LONZA, *Zdravko ŠUNDRICA, Odluke dubrovačkih vijeća 1390 – 1392*, Zagreb – Dubrovnik, 2005., (dalje: N. LONZA, *Z. ŠUNDRICA, ODV 1390 – 1392*); Nella LONZA, *Odluke dubrovačkih vijeća 1395 – 1397. Reformationes consiliorum civitatis Ragusii 1395 – 1397*, Zagreb – Dubrovnik, 2011., (dalje: N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*); Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (dalje: HR – DAD), *Reformationes* (dalje: *Ref.*), ser. 2, sv. 31; *Lettere e commissioni di Levante* (dalje: *Let. di Lev.*), ser. 27, sv.1, 4; *Diversa Cancellariae* (dalje: DC), ser. 25, sv. 26, 29, 30, 31, 32, 34.

⁴ Giuseppe GELCICH, *La Zedda e la dinastia dei Balšidi: studi storici documentati*, Spalato, 1899., 136 – 220; Ova studija o povijesti Balšića prevedena je i priređena u Crnoj Gori prije sedam godina. Josip JELČIĆ, *Zeta i dinastija Balšića: dokumentovane istorijske studije*, prev. i pril. Radoslav Rotković, Podgorica, 2010., (dalje: J. JELČIĆ, *Zeta*), 165 – 264 (u daljem radu koristit ćemo ovu studiju); Jorjo TADIĆ, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik, 1939., (dalje: J. TADIĆ, *Promet putnika*), 60 – 70; *Istorija Crne Gore II/2*, 49 – 82; Ivan BOŽIĆ, *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd, 1979., 195 – 205, 346 – 354; Vinko FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808. Deo 1, Od osnutka do 1526.*, Zagreb, 1980., (dalje: V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*), 153 – 156, 181 – 185; Marica MALOVIĆ-ĐUKIĆ, *Privredne veze Ulcinja i Dubrovnika krajem XIV i početkom XV veka, Istoriski časopis*, sv. 40 – 41, Beograd, 1993 – 1994., (dalje: M. MALOVIĆ-ĐUKIĆ, *Privredne veze*), 57 – 70; Ruža ČUK, *Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku, u: Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., (dalje: R. ČUK, „Trgovci“), 153 – 165; Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Zetski primorski gradovi u svetlu dubrovačkih izvora, u: Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., (dalje: D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Zetski primorski gradovi*), 131 – 139; B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 44 – 46, 52, 64 – 65, 179 – 182.

Višegradskim ugovorom 1358. grad je potvrđen kao dio Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.⁵ Dubrovnik je u sklopu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva ojačao svoj položaj i razvitkom pomorske trgovine.⁶ To je s vremenom dovelo do veće emancipacije grada, koji od srednjovjekovne komune⁷ polako postaje suverena republika⁸ i samostalno gradi vanjskopolitičke odnose s regionalnim vladarima, među kojima su i Balšići.⁹

Obitelj Balšić bila je u dobrim odnosima s Dubrovčanima, o čemu svjedoče povelje braće Stracimira, Đurđa I. i Balše II. od 17. siječnja 1368., Đurđa I. Balšića od 30. studenoga 1373. i 30. svibnja (nije upisano koje godine, smatra se da je nastala u razdoblju 1374. – 1376.) te Balše II. od 20. studenoga 1379. i 24. travnja 1385. godine koje su izdane Gradu sv. Vlaha.¹⁰ U navedenim dokumentima

⁵ Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*, Novi Sad, 1986., (dalje: D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska*), 17 – 20; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Priznanje krunice svetog Stjepana – izazov dubrovačke diplomacije, u: *Diplomacija Dubrovačke Republike, Zbornik Diplomatske akademije* 3, ur. Svjetlan Berković, Zagreb, 1998., 296 – 299; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Višegradski ugovor: temelj Dubrovačke Republike*, Zagreb, 2003., 10 – 48, 64 – 68, 80 – 85, 90 – 116; Robin HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 2006., 59 – 62; Lovro KUNČEVIĆ, *Mit o Dubrovniku. Diskursi o identitetu renesansnoga grada*, Zagreb – Dubrovnik, 2015., (dalje: L. KUNČEVIĆ, *Mit o Dubrovniku*), 84, 93, 116; Darko BEKIĆ, *Povijest hrvatske diplomacije, svezak prvi do 1918.*, Zagreb, 2016., (dalje: D. BEKIĆ, *Povijest*), 131.

⁶ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska*, 214 – 215; Franjo ŠANJEK, Branka GRBAVAC i suradnici, *Leksikon hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, 2017., 192.

⁷ Ilija MITIĆ, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici: (Od 1358. do 1815)*, Zagreb, 1988., 54, 229.

⁸ Kao republika prvi se put javlja u jednoj odredbi iz 1385. i taj naslov interno koriste sami Dubrovčani. U međunarodnim odnosima najraniji spomen Dubrovnika kao republike nalazi se u pismu pape Eugena IV. iz 1443. godine. L. KUNČEVIĆ, *Mit o Dubrovniku*, 95, nap. 193.

⁹ V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 152 – 158, 181 – 185.

¹⁰ Ove povelje doživjele su više izdanja, vidjeti: Pavle KARANO-TVRTKOVIĆ, *Srbski spomenici ili stare hrisovulje, diplome, povelje, i snošenja bosanski, serbski, hercegovački, dalmatinski, i dubrovački kraljeva, careva, banova, despota, knezova, vojvoda i vlastelina*, U Beogradu, 1840., (dalje: P. KARANO-TVRTKOVIĆ, *Srbski spomenici*), 78 – 79, 85, 87 – 88, 90; Franc MIKLOSICH, *Monumenta Serbica spectantiam historiam Serbice, Bosiae, Regusii, Vienne*, 1858., (dalje: F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica*), 177, 183 – 186, 193, 202 – 203; Stojan NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, Beograd, 1912., (dalje: S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*), 189 – 190, 192, 196 – 198; Tadija SMIČIKLAS, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, sv. XIV, Listine godine 1367 – 1373., Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb, 1916., (dalje: T. SMIČIKLAS, *Diplomatički zbornik XIV*), 110, 554; Ljubomir STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma. Knj. I, Dubrovnik i susedi njegovi. Deo 1*, Beograd, 1929., (dalje: L.J. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I–I*), 104 – 107, 109 – 110; Božidar ŠEKULARAC, *Dukljansko – zetske povelje*, Titograd, 1987., (dalje: B. ŠEKULARAC, *Dukljansko*), 159 – 173; Srđan RUDIĆ, *Povelja Đurđa I Balšića Dubrovniku, Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., (dalje: S. RUDIĆ, *Povelja Đurđa I*), 101 – 110; Srđan RUDIĆ, *Povelja Đurđa I Balšića Dubrovčanima, Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 111 – 117; Srđan RUDIĆ, *Povelja Balšića Dubrovčanima, Stari srpski arhiv*, sv. 9, Beograd, 2010., 93 – 98; Srđan RUDIĆ, *Povelja duke dračkog Balše II Dubrovčanima, Stari srpski arhiv*, sv. 11, Beograd, 2012., 101 – 106.

potvrđivano je prijateljstvo i darovane su trgovačke slobode. Privilegije koje su dubrovački trgovci uživali u razdoblju vladavine Balšića u Zeti (1360. – 1421.) nisu se mnogo razlikovale od onih koje su imali tijekom vladavine Nemanjića (1166. – 1371.).

Đurađ II. bio je sin Stracimira i Jerine, kćeri Progona Dukađina.¹¹ Prvi se put spominje u povelji koju su njegovi stričevi Đurađ I. Balšić i Balša II. izdali Dubrovčanima u njihovu gradu 30. studenoga 1373.¹² Ponovno se spominje tek desetak godina kasnije, kada se Obrad Božanić u Dubrovniku žalio da su mu Balša II. i njegov sinovac Đurađ oduzeli izvjesnu robu u Skadru i Baru.¹³ Po dolasku na vlast Đurađu II. bila su potrebna znatna novčana sredstva da bi obnovio moć i nastavio politiku svojih prethodnika. Osamostaljenjem i odmetanjem najistaknutije vlastele njegovi su se prihodi smanjivali.¹⁴ Odmah po preuzimanju vlasti, novi zetski gospodar obraća se Dubrovniku da mu pruži novčanu pomoć u vidu pozajmice.¹⁵ Dubrovčani su 5. prosinca 1385. godine odlučili ne odobriti mu kredit.¹⁶ Da bi lakše podnio odbijanje, odlučili su mu poslati tkanine u vrijednosti od 500 dukata na dar.¹⁷ Važan dio dubrovačkog državnog ceremonijala bilo je darivanje. Darovi kao diplomatska poruka izražavali su poštovanje, povjerenje, naklonost, prijateljstvo i mir. Poklone su trebali predati poklisari koji će pospješiti pregovore i omogućiti realizaciju ciljeva misije.¹⁸ Promjena na zetskom prijestolju iziskivala je potvrdu prethodnih akata. Dubrovčani su htjeli što prije dobiti novu povelju radi potvrde slobodne trgovine i svih dotad stečenih jamstava i povlastica.¹⁹

¹¹ *Istorija Crne Gore II/2*, 51.

¹² U dokumentu se spominje prisutstvo Đurađa II.: *mojsinovac mladi Đurađ*. P. KARANO-TVRTKOVIĆ, *Srbskii spomenici*, 78 – 79; F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica*, 183 – 184; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, 192; T. SMIČIKLAS, *Diplomatički zbornik XIV*, 554; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I–I*, 106 – 107; B. ŠEKULARAC, *Dukljansko*, 163 – 166; S. RUDIĆ, *Povelja Đurđa I*, 101 – 110.

¹³ Ludovicus de THALLÓCZY, Constantinus JIREČEK, Emilianus de SUFFLAY, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia II (annos 1344 – 1406 continens)*, Vindobonae (Beč), 1918., (dalje: L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta Albaniae II*), br. 386.

¹⁴ *Istorija Crne Gore II/2*, 50 – 52.

¹⁵ J. JELČIĆ, *Zeta*, 168.

¹⁶ J. JELČIĆ, *Zeta*, 168.

¹⁷ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 219.

¹⁸ Zdravko ŠUNDRICA, *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva I. dio*, Zagreb – Dubrovnik, 2008., 143; Nella LONZA, *Kazalište vlasti: Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb – Dubrovnik, 2009., (dalje: N. LONZA, *Kazalište vlasti*), 203, 206; Valentina ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal – Važan oblik komunikacije u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica, Radovi za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, 2013., (dalje: V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*), 21, 26.

¹⁹ J. JELČIĆ, *Zeta*, 168.

POVELJA ĐURAĐA II. STRACIMIROVIĆA BALŠIĆA DUBROVČANIMA (27. SIJEČNJA 1386.)

Kao i većina zetskih srednjovjekovnih povelja, i ova ima zanimljivu povijest objavljivanja. Zahvaljujući bilješkama dubrovačkih vlasti na okolnosti nastanka povelje može se baciti nešto više svjetla. Dubrovčani su odlučili poslati dva poklisara: Simuna Bonu i Jakova Gondolu.²⁰ Poslanstvo iz Dubrovnika krenulo je u Zetu mjesec dana nakon Balšićeva imenovanja.²¹

Poklisar je u srednjem vijeku naziv za poslanika, diplomatskog posrednika, pregovarača.²² Dubrovački poklisari koji su se našli na čelu misija u arhivskim spisima oslovljavaju se titulama *ambaxiatores* ili *oratores*.²³ U zapadnoj Europi poslanstva su se dodjeljivala poslanicima višega ranga: nunciju i prokuratoru.²⁴ Izbor nositelja diplomatskog predstavnništva redovito se odvijao u Velikom vijeću.²⁵ Kada je poklisar trebao ići u Zetu, pod tim se područjem podrazumijevao i Bar, Ulcinj i Skadar sve do Danja s okolnim područjem na udaljenosti jedan ili

²⁰ Simun Bona (oko 1345. – 1420.), 5 red u izvorniku povelje Đurađa II. Dubrovčanima (27. siječanj, 1386.). Bio je dubrovački trgovac i knez. U pisanim izvorima ostavio je dosta traga od 1380. do 1414. godine. Njegovi trgovački poslovi odnosili su se na izvoz meda, voska, sira, soli, svijeća i olova. Često je išao u manje diplomatske misije, tijekom 1380. godine boravio je u Zadru, a 1381. u Bosni. Od 1395. do 1414. šest je puta bio dubrovački knez. Vidjeti: Irmgard MANKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku I*, Beograd, 1960., (dalje: I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*), 149 – 151; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 2. Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik, 2012., 91 – 96. Jakov Gondola (oko 1340. – 1415.), 5 red u izvorniku dokumenta – poznati dubrovački vlastelin i knez. U vremenskom razdoblju od 1388. do 1411. jedanaest je puta bio dubrovački knez. Umro je kao rizničar 1415. godine. U najistočnijem dijelu grada Dubrovnika stara četverokutna kula zvala se kula Jakova Gundulića. Vidjeti: Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 5. Odabrane biografije (E – Pe)*, Zagreb – Dubrovnik, 2014., 124 – 125; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 7. Genealogije (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik, 2016., 107, 366.

²¹ J. JELČIĆ, *Zeta*, 168.

²² Bogdan KRIZMAN, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb, 1957., (dalje: B. KRIZMAN, *Diplomati*), 14 – 22.

²³ O funkcijama poslanika, razvoju diplomatske službe i njezinim stupnjevima u Dubrovniku i Europi vidjeti opširno: Valentina ZOVKO, *Diplomatske ovlasti kao preduvjet uspješnosti provedenih misija glede dubrovačkih teritorijalnih akvizicija, Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, vol. 1, Zadar, 2012., (dalje: V. ZOVKO, *Diplomatske ovlasti*), 59 – 74.

²⁴ Među ovim terminima postojala je razlika u dodijeljenim funkcijama. Naime, veću važnost u diplomatskom procesu pregovaranja imao je prokurator u odnosu na nuncija. O tome detaljno vidjeti u: Donald QUELLER, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton, 1967., 8, 19 – 26, 34 – 57.

²⁵ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću, u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija, Zbornik Diplomatske akademije 4*, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić, Zagreb, 1999., (dalje: Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, O poslaničkoj službi), 196; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 24.

pola dana.²⁶ Cilj i zadatak misije bili su unaprijed razrađeni, a ako bi došlo do neke novonastale situacije, poklisari nisu smjeli postupati prema svom nahodaženju, već su morali tražiti nove upute.²⁷ Poslanici nisu samo slali nove obavijesti u natrag u grad, već su ih i prenosili osobama kod kojih su boravili u poslanstvu, što je pomagalo pri uspostavljanju i razvijanju obostranih prijateljskih odnosa.²⁸

Dubrovački poklisari Simun Bona i Jakov Gondola posjetili su Đurađa II. pod Skadrom (27. siječnja 1386.), uručivši mu *unam pecciam scarleti de grana fini, IIII panni fini de Cumis vel de Florencia*, zatim i druge vrste skupocjenih tkanina.²⁹ Pod *scarlet de grana fini* podrazumijevamo najkvalitetniju vrstu tkanine tamnocrvene boje koja se označavala kao veliki skarlet.³⁰ Firentinsko sukno bilo je veoma kvalitetno i traženo na tržištu. Ne navodi se koje su to bile ostale vrste tkanina, ali može se pretpostaviti da je u pitanju fustan, brokat, svila i vuneno sukno.³¹ Od kolike je važnosti bila ova povelja za Dubrovčane, vidi se po tome što je odlučeno da se kao poklon odnesu skupocjene tkanine u vrijednosti od 500 perpera. Tkanine su usklađene s potrebama zetskog gospodara, njegovim interesima i sklonostima. Vrsta dara, njegova vrijednost i način predaje od velike su važnosti za razumijevanje neverbalnog načina dubrovačke diplomatske komunikacije, poklon je i zapravo polisemantični simbol.³² Krajem svibnja 1388. vlada odlučuje da po svojim poklisarima uputi bosanskom vladaru Tvrtku I. tkanine na poklon (*II panni de grana et II de panno fino florentino*).³³ Kada usporedimo ovu vrstu i

²⁶ O diplomatskim misijama i razdaljini, vidjeti: B. KRIZMAN, *Diplomati*, 19.

²⁷ B. KRIZMAN, *Diplomati*, 14 – 22; Svjetlan BERKOVIĆ, Glavna obilježja diplomacije Dubrovačke Republike – izvorište hrvatske diplomatske tradicije, u: *Diplomacija Dubrovačke Republike, Zbornik Diplomatske akademije* 3, ur. Svjetlan Berković, Zagreb, 1998., 23 – 25; Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, O poslaničkoj službi, 196 – 197.

²⁸ Valentina ZOVKO, Metode i tehnike komunikacije između vlasti i poslanika u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 52/1, 2014., 23.

²⁹ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 219; Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika*, Beograd, 1982., (dalje: D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine*), 63; J. JELČIĆ, *Zeta*, 168.

³⁰ Jedan komad velikog skarleta sastojao se od 6 manjih komada i činio je jednu balu. Četiri bale firentinskog sukna činila su 32 komada. D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine*, 6, 19, 24, 31.

O pečama sukna i koliko ih mora biti u bali vidjeti u: *Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272.*, priredili i preveli Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić, Dubrovnik, 2002., 395 – 397; Dužinska mjera za trgovanje tkaninom bio je lakat (dužina od vrha prsta do lakta). M. Rešetar izračunao je da je dubrovački lakat 1540. iznosio 0,55 m, a za 1744. 0,512 m = 12 unči. Milan REŠETAR, *Dubrovačka numizmatika I (historički) dio*, Beograd, 1924., 100 – 101, 108.

³¹ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine*, 24 – 25, 31, 40.

³² B. KRIZMAN, *Diplomati*, 24; D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine*, 63; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 205, 207, 211; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 26.

³³ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 433.

vrijednost tkanine s poklonom zetskog gospodara, vidimo da je Tvrtko dobio manje, što znači da su Dubrovčani dar znali prilagoditi potrebama političke misije.³⁴

Dubrovačka diplomacija služila je trgovačkim interesima. Nije nam do kraja poznat sadržaj i tijek razgovora zetskog vladara s poklisarima „pod Skadrom“. Osim poklona, poslanici u misijama imali su zadatak da sugovornika pridobiju biranim i kićenim riječima koje su izražavale ljubaznost. Laskali su sugovorniku u nastojanju da se pridobije i stvori povoljna atmosfera koja će pospješiti pregovore. Dobro su znali što i kojim redom treba reći i učiniti u prvoj javnoj audijenciji. Imali su obavezu da ga pitaju za zdravlje, osim ako je bio bolestan. Jedna od najvažnijih stvari bila je isticanje prijašnjih dobrih odnosa i prijateljskih veza s prethodnicima i daljnjim srođnicima. Zadatak poklisara bio je da dobiju potvrdu povlastica koje su gradu dali njegovi prethodnici.³⁵ Dubrovčani u svojim dokumentima Đurađu daju titulaciju *signore di Dulcigno*, zato što se njegova prijestolnica nalazila u Ulcinju.³⁶ Isticanje titule bilo je često sredstvo dubrovačke diplomacije kako bi se pridobili vladari u zaleđu.³⁷

Poslanstvo „pod Skadrom“ lijepo je primljeno, a diplomatska misija završena uspješno. Đurađ II. izdao je povelju Dubrovčanima 27. siječnja 1386., kojom je potvrđeno prijateljstvo i darovane trgovačke slobode.³⁸ Poklisari su se zadržali skoro mjesec dana (vratili su se 11. veljače).³⁹ U Dubrovnik su donijeli povlastice koje su bile znatno šire i još povoljnije od ranijih.⁴⁰ Kancelar dubrovačkog Senata pobrinuo se da ovaj događaj bude zabilježen za potomke.⁴¹ U odnosu na ranije Balšićeve povelje, u ovoj se nalaze dvije nove odredbe kojima se proširuju dubrovačke trgovačke slobode. Prva propisuje da podanici zetskog gospodara neće prisvajati robu s dubrovačkih lađa koje pretrpe brodolom uz zetsku obalu, što je ujedno bilo i jamstvo sigurnosti spašene robe.⁴² Ako bi im tko što uzeo,

³⁴ Vodstvo grada bilo je oprezno u odmjerenju vrijednosti poklona gospodarima u zaleđu pa su neka darivanja nastojali prikriti jer su ona često bila predmet zavisti susjeda. V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 20.

³⁵ Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, O poslaničkoj službi, 196 – 199; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 30 – 33.

³⁶ *Istorija Crne Gore II/2*, 50; J. JELČIĆ, *Zeta*, 173.

³⁷ V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 31.

³⁸ P. KARANO-TVRTKOVIĆ, *Srbski spomenici*, 88 – 90; F. MIKLOSICH, *Monumenta Serbica*, 203 – 204; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, 198 – 200; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I–I*, 110 – 111; B. ŠEKULARAC, *Dukljansko*, 173 – 177.

³⁹ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 579.

⁴⁰ J. JELČIĆ, *Zeta*, 169.

⁴¹ J. JELČIĆ, *Zeta*, 169; M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 579.

⁴² Franjo BARIŠIĆ, *Vladarski čin Kneza Lazara*, u: *Zbornik radova o Knezu Lazaru*, ur. Ivan Božić i Vojislav J. Đurić, Beograd – Kruševac, 1975., 57, nap. 44 – 45.

šteta bi se nadoknadila iz Đurađeve riznice. Druga odredba odnosi se na trgovinu soli. Iznimno važno mjesto u dubrovačkoj trgovini zauzimala je sol. Zeta je bila pretežno stočarska zemlja pa se opskrbljivala solju iz svojih solana u Primorju. Na teritoriju od Neretve do Bojane trgovina solju bila ograničena samo na četiri mjesta (Drijeva, Dubrovnik, Kotor i Sv. Srđ), a Dubrovčani se nisu nikako slagali s postojanjem većeg tržišta soli. Na ovom polju postigli su uspjeh⁴³ jer su ukinuti svi trgovi soli uvedeni poslije smrti srpskog cara Dušana 1355. godine.⁴⁴ Ovim aktom načelno su obnovljeni ugovorni odnosi između Zete i Dubrovnika ustanovljeni za vrijeme Đurađevih prethodnika.

DODJELJIVANJE DUBROVAČKOG GRAĐANSTVA

Arhivska građa, osobito *Reformationes consiliorum civitatis Ragusii*, bilježi diplomatske odnose Dubrovnika i Zete od 1301. do 1415. godine. Značajno mjesto u njihovim dobrim odnosima imao je *physicus Albertinus de Chamurata de Padua*. Krajem proljeća 1387. Đurađ II. molio je dubrovačke vlasti da mu pošalju liječnika. Ne znamo koje su ga tegobe mučile. Veliko vijeće je 28. ožujka donijelo odluku da *Albertinus habeat licentiam de eundo ad dictum d. Georgium pro diebus XX*. Obećana mu je posebna dnevnicica od *ducatos duos qualibet die et expensas ac salarium solitum*.⁴⁵ Naklonost zetskom vladaru Dubrovčani su iskazivali šaljući mu posebnog liječnika, čime su ujedno njegovali dobre diplomatske odnose i štitili trgovačke povlastice. S druge strane, Albertin je mogao skupiti dragocjene informacije o političkim, gospodarskim ili zdravstvenim prilikama u Zeti.⁴⁶ Nemamo podataka je li prilikom ovog posjeta uistinu i prenio neke informacije.

⁴³ Kada je herceg Stjepan Vukčić Kosača sredinom XV. stoljeća ponovno otvorio trg u Novom, Dubrovčani su prosvjedovali i pozivali se na povelju Đurađa II. koji im je obećao da neće otvarati nove trgove soli. Milena GECIĆ, *Zeta pod Balšićima*, Beograd, 1962., (M. GECIĆ, *Zeta*), 66, 143, 158 – 163 (neobjavljena doktorska disertacija); Srđan RUDIĆ, Balšići i Dubrovnik – prilog poznavanju pravnih odnosa, *Istorijski časopis*, sv. 62, Beograd, 2013., 35 – 45.

⁴⁴ *I učinih im milost da se ne trguje solju i da se ne prodaje sol bilo gdje drugde, nego samo kako je bilo u vrijeme cara Stjepana, na mjestima gdje se prodavala*. B. ŠEKULARAC, *Dukljansko*, 173 – 177.

⁴⁵ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 316. Poznati *physicus Albertinus* bio je liječnik i Đurađeva strica Balše II. Balšića, kojeg je liječio u svibnju 1385. godine. Risto JEREMIĆ, Jorjo TADIĆ, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika II*, Beograd, 1939. (dalje: R. JEREMIĆ, J. TADIĆ, *Prilozi II*), 17 – 18.

⁴⁶ Liječnici su u Republici sudjelovali u posrednim diplomatskim aktivnostima. Vlada ih je upućivala da liječe susjedne vladare i njihove obitelji, uz redovnu plaću i nadoknadu za putne troškove. Biserka BELICZA, Zlata BLAŽINA-TOMIĆ, Dubrovački liječnici u službi dubrovačke diplomacije u srednjem vijeku i renesansi, u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija, Zbornik Diplomatske akademije 4*, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić, Zagreb, 1999., (dalje: B. BELICZA, Z. BLAŽINA-TOMIĆ, Dubrovački liječnici), 206, 208, 210, 212.

Osmanske provale u Bosnu 1386. i 1388. godine poduzete su na Balšićevu inicijativu, a bile su izazvane neprijateljstvom s bosanskim kraljem Tvrtkom I. Osmanlije su se rado odazivali takvim pozivima jer su podržavajući sukobe između balkanskih gospodara stvarali povoljne uvjete za svoje ratne uspjehe u bliskoj i dalekoj budućnosti.⁴⁷ Na vijest o nailasku osmanskih snaga u Dubrovniku je u listopadu 1386. zavladao strah.⁴⁸ Dvije godine kasnije Veliko vijeće naložilo je Senatu i Malom vijeću da nabave novac zaduženjem ili prodajom nekih zajedničkih (državnih, komunalnih) dobara radi odvratanja osmanske prijetnje i da pošalju poslanstva na sve strane.⁴⁹ Odmah su poslani poslanici kralju Tvrtku I. i Đurađu II.,⁵⁰ dok su Dubrovčani ugarsko-hrvatskom kralju savjetovali što bi trebalo poduzeti protiv Osmanlija.⁵¹ Malo vijeće izabralo je dva posebna službenika da se brinu o naoružanju i obrani grada (*pro facto Turchorum*) i još dvojicu za nadzor obrane Stona.⁵²

Dubrovčani su htjeli izbjeći oružane borbe i pribjegli su diplomaciji u želji da otklone osmansku opasnost pregovarajući sa zetskim gospodarom.⁵³ Grad je prikupljao brojne vijesti od svojih trgovaca i povjerenika⁵⁴ pa su znali da je Đurađ II. imao utjecaj kod Osmanlija jer je bio u savezu s njima.⁵⁵ Senat je 10. kolovoza 1388. Balšiću poslao svećenika Marina iz Ulcinja naseljenog u Dubrovniku.⁵⁶

⁴⁷ Sima ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964., (dalje: S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*), 158; Đuro TOŠIĆ, *Bosna i Turci od Kosovske do Angorske bitke, Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, sv. 1, Beograd, 1995., (dalje: Đ. TOŠIĆ, *Bosna i Turci*), 85 – 86.

⁴⁸ O tome vidjeti u: S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*, 158.

⁴⁹ Ivan BOŽIĆ, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd, 1952., (dalje: I. BOŽIĆ, *Dubrovnik i Turska*), 9.

⁵⁰ Odluka o upućivanju poslanstva u Zetu i Bosnu donesena je 10. kolovoza 1388. godine. M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 480.

⁵¹ Ugarsko-hrvatski kralj Žigmund taj je savjet zatražio od grada. O tome vidjeti u: V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 183.

⁵² M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 480 – 481; I. BOŽIĆ, *Dubrovnik i Turska*, 9.

⁵³ Đ. TOŠIĆ, *Bosna i Turci*, 85 – 86.

⁵⁴ Bariša KREKIĆ, *Cirkulacija informacija između Dubrovnika i Bosne u prvoj polovini XV vijeka, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (Ekmečićev zbornik)*, sv. 39, Sarajevo, 1988., 50 – 56.

⁵⁵ Đ. TOŠIĆ, *Bosna i Turci*, 86.

⁵⁶ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 480. Svećenik Marin iz Ulcinja stekao je dubrovačko građanstvo. Bio je vrlo ugledan, obavljao je značajne poslove za grad i za Zetu. Kao dubrovački poslanik išao je kod bosanskog kralja Tvrtka I. dva puta 1380., a treći put u prosincu 1381. godine. Zbog otkrića da je 1390. Marin primio od kralja Tvrtka selo Uskoplje u Konavlima, knez i sudci više su puta tražili od nadbiskupa da pokrenu postupak protiv njega i da ga kazne. Nadbiskupija je međutim odbijala donijeti rješenje jer ga zbog toga nije mogla kazniti po crkvenom kanonu. Malo vijeće je 20. veljače 1392. zaključilo da se povede postupak protiv Marina *quod tenuit villas a dominis Sclavonie soptra ordines Ragusii*. Sutradan mu je izreklo kaznu progonstva iz grada i oblasti na pet godina. Ako u

Zatim su 18. kolovoza primili Đurađeva izaslanika Žoru Bokšića, koji je došao radi pregovora sa Šahin-pašom (1330. – poslije 1388.) i da ih odvрати od eventualnog napada na njihov teritorij.⁵⁷ Žore Bokšić bio je dubrovački trgovac, kasnije protovestijar bosanskih kraljeva.⁵⁸ U ovoj diplomatskoj misiji sudjelovao je Žanino Bareli, sin Filipa Barelija, Balšićeva protovestijara.⁵⁹ Upravo tih dana bosanske snage porazile su Osmanlije kod Bileće, a Dubrovčani su zarobili skupinu „Albanaca“ (Zećani i Arbanasi) koji su se nalazili uz osmansku vojsku. Zahvalni zetskom gospodarar zbog zauzimanja kod Šahina, već trećeg dana poslije razgovora sa Žorom Bokšićem sve su ih pustili na slobodu i zabranili trgovanje s njima.⁶⁰ Samog Balšića izabrali su za svog građanina.⁶¹ Politički motiv za dodjelu građanstva bio je znak zahvalnosti za pomoć pri zaustavljanju prijetjećeg osmanskog napada na grad. Dodjeljivanje prava dubrovačkog građanstva Đurađu II. Stracimiroviću izvršeno je 15. listopada 1388.⁶² Dubrovačka vlada davala je građanstvo pojedinim istaknutim ljudima za njihove zasluge ili onima

međuvremenu dođe na dubrovački teritorij, kazna će mu se obnoviti od toga dana za narednih pet godina. Temeljito obrazložena presuda priopćena mu je tri dana kasnije. Važno je istaknuti da je Veliko vijeće 1374. donijelo odluku da zabraniti svakom građaninu Dubrovnika da ima ili primi neko selo za sebe ili drugoga na primorju od Boke Kotorske do Neretve i u zaleđu do Nevesinja, uključujući Trebinje i Konavle. Svećenik Marin nije napustio selo Uskoplje i kažnjen je progonstvom. U međuvremenu je zatražio posredovanje Đurađa II. i drugih uglednika iz slavenskog zaleđa, što međutim nije dalo rezultata. Nekoliko godina kasnije, budući da je bio potreban Balšiću *pro serviciis dicti domini Georgii* u Ulcinju, obnovio je stare molbe u korist *dompno Marino de Dulcinio*. Da bi sačuvali prijateljstvo s gospodarom Zete i svoje trgovačke privilegije, Malo vijeće 10. kolovoza 1395. udovoljilo je njegovoj molbi da mu se dozvoli da dođe u zavičaj preko dubrovačkog teritorija, ne ulazeći u grad. Marin se vratio u Ulcinj, gdje je 10. studenoga 1395. već bio kanonik katedrale. Sljedećeg mjeseca imenovan je za barskog nadbiskupa i na toj poziciji ostao je do svoje smrti 1420. godine. Vidjeti: Mihailo J. DINIĆ, Dubrovčani kao feudanci u Srbiji i Bosni, *Istorijski časopis*, sv. 9 – 10, Beograd, 1959., 140 – 141; M. MALOVIĆ-ĐUKIĆ, Privredne veze, 68; J. JELČIĆ, *Zeta*, 214 – 217; Savo MARKOVIĆ, Marin Ivanov, barski nadbiskup 1395 – 1420, *Matica*, sv. 50, Podgorica, 2012., 189 – 200.

⁵⁷ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 440.

⁵⁸ I. BOŽIĆ, *Dubrovnik i Turska*, 10; Desanka KOVAČEVIĆ, Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskih kraljeva, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, sv. 13, Sarajevo, 1962., 305; Đ. TOŠIĆ, Bosna i Turci, 86; Emir O. FILIPOVIĆ, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo od 1386. do 1463. godine*, Sarajevo, 2014., 59 (neobjavljena doktorska disertacija).

⁵⁹ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 440.

⁶⁰ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija*, 158; *Istorija Crne Gore II/2*, 53; Oliver Jens SCHMITT, *Das venezianische Albanien: (1392 – 1479)*, München, 2001., (dalje: O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*), 204, 232.

⁶¹ O problemu stjecanja statusa dubrovačkog građanina vidjeti: Tomislav RAUKAR, Cives, habitatores, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, *Historijski zbornik*, sv. 29 – 30, Zagreb, 1976. – 77., 139 – 149.

⁶² M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 490.

čije je prijateljstvo smatrala korisnim. Ovo građanstvo bitno se razlikovalo od građanstva danog pojedinim imućnim trgovcima ili zanatlijama koje je vlada naseljavala u Dubrovnik ili čvršće vezivala za interese grada. Od svojih počasnih građana vlada je očekivala prijateljsku podršku kad god bi to bilo potrebno, a u zamjenu je pružala utočište, kao i druge usluge. Đurađu i njegovim potomcima dana je mogućnost boravka u gradu. Dobio je i jednu kuću na raspolaganje, s pravom boravka na trošak Dubrovnika, da u slučaju opasnosti mora napustiti Zetu.⁶³ Ne znamo koju je kuću dobio i gdje je bila smještena u rasteru grada. Vjerojatno se radi o nekoj unajmljenoj građanskoj kući. Gradske vlasti ovim su diplomatskim poklonom, kao činom neverbalne komunikacije, izrazile zahvalnost, poštovanje i prijateljstvo u ime vlasti i čitave zajednice.

Od sredine XIV. stoljeća Dubrovnik je postao privlačan ne samo za ugrožene građane zaleđa nego i za ljude željne uspjeha i bogatstva. Zećani su mogli dobiti dubrovačko građanstvo ako su tu boravili određeno vrijeme i bili korisni gradu. Dubrovački vlastodršci nisu precizno odredili koliko dugo netko treba stanovati u gradu da bi dobio građanstvo. Pretpostavlja se da se radilo o rastezljivom kriteriju koji je ovisio o potrebama i procjenama vlasti. Stanovnici su imali obavezu doseliti se s obitelji, kupiti nekretninu te izvršavati sve obaveze i terete građana. Podnosili su molbu Malom vijeću, a od 1395. morali su dobiti potvrdu i Velikog vijeća.⁶⁴ Od 1385. do 1403., prema Ruži Ćuk, tri skupine zetskih trgovaca stekle su dubrovačko građanstvo. Prvu skupinu činili su imućni trgovci, pod uvjetom da samo jedna generacija kraće ili duže vrijeme djeluje u Dubrovniku. Drugu skupinu činile su bogate obitelji, od kojih su neke pripadale vlasteli koja je bila podrijetlom iz Zete. Ova skupina trgovaca bavila se trgovačkim poslovima i bila je prisutna u društvenom životu grada kroz više generacija. Treću skupinu predstavljali su trgovci iz vrlo bogatih obitelji koje su primljene u red Antunina, korporaciju najbogatijih trgovaca, brodovlasnika i financijera. Dubrovačko građanstvo iz prve skupine stekli su: Stefan Marinov iz Ulcinja (15.

⁶³ J. JELČIĆ, *Zeta*, 186 – 187; Jovanka MIJUŠKOVIĆ, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, *Glas SANU*, sv. 9, Beograd, 1961., (dalje: J. MIJUŠKOVIĆ, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva, 90 – 102; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 26, Zagreb, 1993., 29 – 34.

⁶⁴ O uvjetima za dobivanje dubrovačkog građanstva vidjeti opširnije u: J. MIJUŠKOVIĆ, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva, 102 – 124; R. ĆUK, Trgovci, 154; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku, u: *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 321 – 322; Zrinka PEŠORDA-VARDIĆ, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik, 2012., (dalje: Z. PEŠORDA-VARDIĆ, *U predvorju vlasti*), 86 – 87.

XII. 1388.), Petar Suma iz Drivasta (oko 1388.), Dinko zvani Duma Zogotić (oko 1396.) i Nikša Ratka Milčić (oko 1400.) iz Bara. Iz druge skupine građanstvo su dobili: Desin Nikolić (29. IV. 1391.), Domo Tripetić (28. XI. 1397.), Ivan Piković (početak XV. stoljeća) i Piero Cagn (početak XV. stoljeća) iz Bara te Pavle Martinović (oko 1400.) i Bartol Marinčetić (oko 1400.) iz Ulcinja. U treću skupinu Antunina primljeni su: Turčinović (2. I. 1389.) i Stano (1. VIII. 1388.), koji su bili podrijetlom iz Bara, i Tripunović iz Ratca (30. XI. 1398.). Na temelju najnovijih istraživanja Zrinke Pešorda-Vardić, trećoj skupini treba dodati obitelji Staj iz Bara (približno vrijeme dolaska 1400.) i Tano iz Ulcinja (1395.).⁶⁵

DIPLOMATSKA AKTIVNOST DUBROVČANA, BORAVAK ĐURAĐA II. I NJEGOVE OBITELJI U GRADU

Zetski je gospodar tijekom 1388. godine uputio kratko pismo Dubrovčanima u kojem intervenira (preporučuje) da se jeruzalemskom metropolitu isplati zaostali stonski dodatak.⁶⁶ Obavještava ih da je metropolit prvo bio kod kneza Lazara pa je došao kod njega.⁶⁷ Godinu dana kasnije stiglo je još jedno pismo u vezi sa stonskim dohotkom, potpisano ovako: *et Johannis de Balza*.⁶⁸

⁶⁵ J. MIJUŠKOVIĆ, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva, 115, 121 – 123; R. ČUK, Trgovci, 153 – 165; Sima ČIRKOVIĆ, Iz starog Dubrovnika: građani rođeni i građani stečeni, *Istorijski časopis*, sv. 56, Beograd, 2008., 21 – 37; Z. PEŠORDA-VARDIĆ, *U predvorju vlasti*, 37, 43, 80 – 89.

⁶⁶ Stonski dohodak uveden je 1333. prilikom ustupanja Stona i njegova poluotoka Pelješca Dubrovniku. Dubrovačke vlasti bile su zbog toga obvezne plaćati Stonski tribut od 500 perpera srpskom vladaru. Car Stefan Dušan je preko izaslanika primao taj dohodak do 1350., kada ga je prepustio jeruzalemskoj crkvi svetih Mihajla i Gavrila. Nakon izumiranja dinastije Nemanjić (1371.) umjesto cara su preporuku i punomoć monasima, primateljima dohotka, davali gospodari osamostaljenih teritorija nekadašnje Nemanjićke države. Dolazak svetogorskih monaha u grad bio je specifičan i vrlo živopisan obred koji se izvodio svake druge godine. U XV. stoljeću nadarenikom ovog prihoda postala je grupa jeruzalemskih monaha koja se preselila na Svetu Goru. O tome vidjeti više u: Mirjana ŽIVOJINOVIĆ, Svetogorci i stonski dohodak, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 22, Beograd, 1983., 165 – 206; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 150.

⁶⁷ + *Od Đurđa mojoj braći knezu i vlasteli dubrovačkoj gdje ide mitropolit jeruzalemski Mihailo i kaže gospodinu knezu i nama za tri dohodaka da ga ispravite prema vašoj pravdi i neka vas bog veseli. Spolja: + mojoj braći knezu i vlasteli dubrovačkoj.* LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I/1*, 111. Pored Đurađa II. intervenirali su kod Dubrovčana i srpski oblasni gospodari knez Lazar i Vuk Branković, koji u svojim pismima opunomoćuju metropolita da primi dohodak. Sima ČIRKOVIĆ, Drugo pismo mitropolita jerusalimskog Mihaila Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 140 – 141.

⁶⁸ Ovdje je napravljena pogreška, umjesto Đurađ upisano je Ivan Balšić. Osim zetskog gospodara spominju se pisma kneza Lazara i Vuka Brankovića. HR – DAD, DC, sv. 29, f. 163, 14. XII. 1390. Sima ČIRKOVIĆ, Pismo mitropolita jerusalimskog Mihaila Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 132, nap.4.

Dubrovački poslanici nastojali su izmiriti Kotromanića i Balšića jer njihovi odnosi nisu bili prijateljski zbog Tvrtkova zauzimanja Kotora (1385.).⁶⁹ Bosanski je kralj poslije pobjede kod Bileće nad Osmanlijama ustrajavao u molbi Dubrovčanima da ga izmire s Đurađem II. (*de recipiendo d. Georgium Stracimirre de Balsa in nostrum civem*).⁷⁰ Senat je 5. rujna 1388. odlučio posredovati u sklapanju primirja. Zetskom vladaru poslan je poslanik *ad acceptandum et declarandum aliqua nobis narrata per dominum Marinum pro sui parte*.⁷¹ Istoga dana dubrovačkim poklisarima povjereni su pregovori između Balšića i Kotromanića.⁷² Tvrtko I. bio je zainteresiran za postizanje primirja jer je bio zaokupljen poslovima u Dalmaciji i Hrvatskoj. U strahu od ponovne Balšićeve odmazde, da ne bi ratovao na dva fronta, bosanskom vladaru bilo je u interesu da se sklopi mir. U dva maha, u studenom 1388. i ožujku 1389., molio je Dubrovčane da daju pratnju poslanicima koje je sam slao u Zetu.⁷³ Obustavljanje neprijateljstva bilo je potrebno i zetskom gospodaru. Postojalo je nekoliko razloga: sigurnost Zete u priobalnom dijelu bila je ugrožena od gusara; Radič Crnojević, član ugledne zetske vlastelinske obitelji, odmetnuo se u brdima od svog gospodara Đurađa Balšića; veliko nepovjerenje izazivalo je djelovanje srpskog oblasnog gospodara Vuka Brankovića.⁷⁴ Neposredni pregovori započeti su u studenome 1388. godine. Na molbu kralja Tvrtka I. u tim pregovorima sudjelovao je dubrovački poklisar *de confirmando comissionem factam ser Michaeli de Resti, ituro ad d. Georgium cum ambassiatoribus d. regis*. Gradske vlasti dale su mu potrebnu opremu za ovaj put.⁷⁵ Dubrovčanima je bosanski vladar ponudio ulogu medijatora, zbog njihove vješte diplomacije. Oni su je prihvatili jer im nije odgovarao sukob Tvrtka I. i Đurađa II. Ratna zbivanja ugrožavala su slobodnu i sigurnu trgovinu. Osim toga, uvidjeli su da im prijete opasnost od Osmanlija, čije je sudjelovanje u međusobnim sukobima balkanskih vladara imalo teške posljedice.

⁶⁹ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*, 157, 159; *Istorija Crne Gore II/2*, 43, 53.

⁷⁰ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 442.

⁷¹ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 442.

⁷² M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 442.

⁷³ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 446, 456.

⁷⁴ *Istorija Crne Gore II/2*, 54.

⁷⁵ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 446. Mihoč Šimin Resti (oko 1347. – 1431.) obavljao je značajne dužnosti u Dubrovniku: bio je zapovjednik jednog dubrovačkog ratnog broda 1379. i knez jedanaest puta (1396., 1399., 1400., 1402., 1405., 1407., 1412., 1414., 1418., 1420. i 1423.). Imao je čvrste veze s kraljevinom Bosnom, koje su datirale od 80-ih godina XIV. stoljeća. I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 391 – 392; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 6. *Odabrane biografije (Pi – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2015., 125 – 126, 345.

U siječnju 1389. Đurađ II. ponovo je molio da mu pošalju liječnika koji će pružiti njemu ili njegovoj obitelji zdravstvenu njegu.⁷⁶ Na njegovu molbu Malo vijeće je 4. veljače pozitivno odgovorilo i dalo dozvolu liječniku Albertinu da opet pođe *ad d. Georgium Straçimerii*. Sutradan je Veliko vijeće potvrdilo tu odluku.⁷⁷ Dubrovačke su vlasti ovom uslugom stvorile povjerenje, ukazale naklonost i unaprijedile diplomatske odnose.

Sredinom ožujka 1389. Tvrtko I. uputio je u Dubrovnik svog poslanika kneza Mirka, koji je trebao otputovati u Zetu na pregovore. Malo je vijeće 19. ožujka 1389. raspravljalo o bosanskom poslaniku.⁷⁸ Sutradan je Veliko vijeće odobrilo da se bosanskom knezu Mirku Radojeviću da galija odnosno barka (manja brodica), ne bude li knez htio čekati da se opremi naoružana galija.⁷⁹ U svojstvu dubrovačkog poklisara i kao zaštitnik broda, otputovat će i *ser Matheo de Georgio ituro cum comite Mircho in Gentam*.⁸⁰ Započeti pregovori su, i bez dubrovačkog posredovanja, uspješno završeni krajem ožujka 1389. godine. Sklapanje sporazuma vremenski se poklapa s Tvrtkovim sve većim pritiskom na sjeverne dalmatinske gradove. Sad je mogao nastaviti napade neometan.⁸¹

Početak srpnja 1389. Đurađ II. nalazio se u Budvi, gdje su ga posjetila dva dubrovačka poslanika i pozvala ga da posjeti Dubrovnik.⁸² Vršene su pripreme za njegov doček 8. srpnja, a vijećano je o poklonu i odlučeno da mu se pokloni *unam peciam scarleti fini et duas pecias panni de cumis*.⁸³ Dubrovčani su darovanjem kvalitetnih tkanina i vrijednog sukna tkanog u Kumi željeli ukazati poštovanje i pažnju svom gostu. Balšić je, vjerojatno zbog osmanske provale u Srbiju i bitke na Kosovu, odgodio svoj dolazak u grad, ne želeći napustiti zemlju u tim opasnim okolnostima. Krajem srpnja obratio se gradu s molbom da mu dodijeli dva jedrenjaka radi osiguranja svoje zemlje, ali je ta molba odbijena.⁸⁴ Razlog vjerojatno leži u činjenici da su Dubrovčani željeli zadržati neutralnost u strahu od mogućih sukoba s Osmanlijama. U Grad sv. Vlaha stigao je 27. kolovoza⁸⁵ i dočekan je s počastima. Sam ceremonijal njegova boravka odvijao se u tri čina: doček, službena audijencija i ispraćaj.

⁷⁶ R. JEREMIĆ – J. TADIĆ, *Prilozi II*, 18; B. BELICZA, Z. BLAŽINA-TOMIĆ, *Dubrovački liječnici*, 208.

⁷⁷ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 316, 503.

⁷⁸ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 526.

⁷⁹ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 506.

⁸⁰ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 544.

⁸¹ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*, 159; Đ. TOŠIĆ, *Bosna i Turci*, 86.

⁸² M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 531 – 532, 560.

⁸³ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 532, 560 – 561.

⁸⁴ B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 149.

⁸⁵ M. J. DINIĆ, *OVD R II*, 532.

Dočekalo ga je posebno izaslanstvo koje je imenovalo Malo vijeće. Forma dočeka i program boravka bili su prilagođeni društvenom položaju gosta, a zatim i političkim interesima grada. U odlukama vijeća nije navedeno tko ga je dočekao, ni brojnost pratnje, ni mjesto gdje su mu izašli u susret. Zadatak izaslanstva bio je izraziti dobrodošlicu i prenijeti pozdrave dubrovačke vlade, a nakon toga obično bi gosta otpratili do njegova konačišta. Odluka gdje će biti smješten također je ovisila o posjetiteljevom rangu. Nemamo podatke o tome koju je kuću Đurađ dobio za konačište. Dubrovačke vlasti nastojale su pružiti gostu ugodu i rasonodu prilikom boravka. Hrana je bila važno sredstvo da se Đurađ udobrovolji pa su mu nudili teleće, juneće, svinjsko i kokošje meso, kopune i golubove, školjke, marcipan, kolač od pinjola i druge slastice, svježe voće, birano vino itd. Đurađ je imao audijenciju kod kneza i u Malom vijeću, gdje ih je službeno upoznao s nekom važnom činjenicom zbog koje je došao iz Zete. Tu je audijenciju imao svaki strani poslanik, to je bio neizostavan dio državnog protokola i u kasnijim stoljećima.⁸⁶ Đurađ se u Dubrovniku zadržao samo dva dana. Vijećano je o tome kako da se odveze kući i odlučeno je da otplovi brigantinom, ali ako ne stigne, onda samo barkom. Izaslanstvo za ispraćaj zetskog gospodara činila su tri plemića koja su zauzimala visoko mjesto u javnom životu grada. Zašto je Balšić točno dolazio u Dubrovnik, ne zna se.⁸⁷

U siječnju 1390. Stracimirović je imao zdravstvenih problema pa je zamolio Dubrovčane da mu pošalju liječničku pomoć. Malo vijeće odlučilo je da mu pošalje liječnika Albertina.⁸⁸ U veljači 1391. poslan je kao dubrovački poklisar Andrija Menze *ad dominum Georgium Strazimerii* zbog *pro iuribus Radovče Bratonovich*.⁸⁹ Nije nam poznat točan tijek ove diplomatske misije i njezin završetak.

Zetski gospodar iskoristio je iznenadnu smrt bosanskog kralja Tvrtka I. (u ožujku 1391.) i pohitao protiv Kotora. Svoju vojsku poveo je na Ledenice (predio iznad Risna) da bi presjekao kopnene veze Kotora s Bosnom i spriječio kretanje karavana. U općoj pomutnji koja je nastala poslije smrti Kotromanića nitko nije ni pomišljao da Kotoru pritekne u pomoć. Kotorani su molili Dubrovčane

⁸⁶ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 29, Zagreb, 1996., 81 – 83; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 168 – 170, 186, 196 – 199, 201; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 36 – 38.

⁸⁷ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 61; M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 564.

⁸⁸ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 103.

⁸⁹ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 146. Andrija Menze (1340. – 1416.) bio je dubrovački konzul u Srebrenici 1376. i konzul dubrovačkih trgovaca u Novom Brdu 1382. Iste godine kada je bio poklisar Đurađu II. izabran je za dubrovačkog kneza (1391.). I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 324 – 325; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 3. *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb – Dubrovnik, 2012., 39 – 40.

da im daju zajam i posreduju pri sklapanju primirja.⁹⁰ Dubrovačke vlasti zajam nisu odobrile, ali su odlučile da posreduju u sklapanju mira. Dana 10. travnja 1391. uputili su svog poslanika u *districtum suum usque ad Ledenicias* da izmiri *Catarinos cum domino Georgio Stracimerii de Balsa*. Sutradan su poslali poklisara *ser Raphaeli de Goçe ambassiatori* kao posrednika kod *Georgium de Strazimir*. Rafael Gozze našao je Đurađa II. između Ledenica i Kotora, donio mu darove i uvjerio ga da prihvati sporazum o primirju.⁹¹ Nije navedeno koji su to bili pokloni, ali su sigurno pospjeli zadatak izražavajući počast i dobru volju. Možda se Đurađ povukao ne samo zbog lijepih poklona nego i zbog obećanja o nekoj političkoj ili diplomatskoj pomoći. Može se samo reći da je dubrovački poklisar i ovom prilikom odigrao važnu ulogu. Kotorani su se obavezali Balšiću na godišnji danak i tako mu osigurali još jedan dragocjeni prihod.⁹² Malo je vijeće 6. svibnja 1391. pozitivno riješilo zahtjev zetskog gospodara i posudilo mu *tres de bombardis nostris de parvis, facta prius promissione de restituendo ipsas comuni nostro, et liberas XXX pulveris a bombardis*.⁹³ Dubrovačke vlasti dozvolile su opskrbu oružjem, a vjerujemo da je zetskom vladaru trebalo oružje da zaštiti teritorij od osmanskih napada ili spomenutih nezadovoljnih velikaša, odmetnika od njegove vlasti.

Krajem siječnja 1392. u Dubrovniku su se nalazila dva poslanika zetskog gospodara. Stanovništvo šireg dubrovačkog područja bilo je sve više uznemireno zbog osmanskih prodora. Zavladao je strah i do samih zidina Stona i Dubrovnika, kamo se stanovništvo sklanjalo gotovo svake godine.⁹⁴ Osmanski odredi tijekom proljeća i ljeta 1392. napadali su Balšićevu oblast. Đurađ je odlučio svoju ženu Jelenu⁹⁵ skloniti u Dubrovnik pa im je zato uputio molbu. Dubrovčani su o

⁹⁰ *Istorija Crne Gore II/2*, 57.

⁹¹ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 265, 327. Rafael Gozze bio je sin Marina Gučetića. Zajedno sa svojom braćom bavio se trgovinom (izvoz bosanskog olova u Dubrovnik i uvoz soli u Bosnu). Podatke o njemu nalazimo u dokumentima između 1380. i 1420. Ženio se dva puta i imao je dvanaestero djece. I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 250 – 253.

⁹² *Istorija Crne Gore II/2*, 57.

⁹³ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 159. Ove male bombarde predstavljale su vrstu ručnog vatrenog oružja, preteče pušaka. Đurđica PETROVIĆ, *Dubrovačko oružje u XIV veku*, Beograd, 1976., 130.

⁹⁴ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 61; *Istorija Crne Gore II/2*, 57 – 58.

⁹⁵ Jelena je bila treća kći srpskog kneza Lazara Hrebeljanovića i princeze Milice, rođena u Prilecu 1368. godine. Udala se za Đurađa II. najkasnije 1386. godine. Iz tog braka rođen je Balša III. Nakon smrti svog supruga 1403. Jelena je postala glavni savjetnik svom sinu Balši III. u upravljanju Zetom. U prosincu 1411., u zrelih godinama, udala se za bosanskog vojvodu Sandalja Hranića. U braku su ostali do Sandaljeve smrti (ožujak, 1435.). Iste godine vratila se u Zetu. Naslijedila je veliko bogatstvo i radila na obnavljanju pravoslavnih crkava na otocima Skadarskog jezera. Umrkla je 1443. godine. Vidjeti: *Istorija Crne Gore II/2*, 50, 86 – 102, 189, 372 – 377; Đuro Tošić, Sandaljeva udovica Jelena Hranić, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 41, Beograd, 2004., 423 – 440; Esad KURTOVIĆ, Jelena Hranić u bankarskim poslovanjima u Dubrovniku i Kotoru, *Zbornik*

tome raspravljali 1. lipnja 1392. i zaključili da će poslati brigantin po Jelenu.⁹⁶ U dokumentima Državnog arhiva u Dubrovniku Jelena je zabilježena kao *gospođa Lena*.⁹⁷ Iako je sve bilo spremno za njezin dolazak u grad, žena zetskog gospodara nije došla jer je prošla opasnost od Osmanlija.⁹⁸

Krajem ljeta, 8. rujna 1395., održan je uobičajeni sajam kod benediktinskog manastira sv. Marije na Ratcu (Bar). Sajam su uvijek posjećivali Dubrovčani, dolazili su čak i dubrovački glazbenici (svirači).⁹⁹ Nakon sajma Zeti je ponovo prijetila opasnost od Osmanlija. Stracimirović je molio Dubrovnik da mu pošalje brigantin za njegovu ženu i sina. O njihovu dolasku vijećali su Malo vijeće i Vijeće umoljenih 28. rujna. Odlučeno je da se pošalje jedan brigantin i izabere jedan ili više plemića koji bi išli po njih.¹⁰⁰ Veliko vijeće odlučilo je 31. X. i 1. XI. 1395. poslati Đurađu II. razne tkanine kao poklon za vjenčanje njegove nećakinje i na brigantinu dovesti njegova sina (misli se na Balšu III.).¹⁰¹ Dobro raspoloženje zbog vjenčanja dubrovačke vlasti nastojale su iskoristiti za zaštitu svojih trgovačkih interesa. Uobičajeni dar od dubrovačke komune prilikom vjenčanja nekog uglednika bile su tkanine, čime su ujedno upućivali srdačne čestitke.¹⁰² Mladom Balšiću odobreno je da otplovi iz Grada sv. Vlaha 5. studenoga *in patronum brigentini* kojim je zapovijedao *ser Volze Michaelis de Baballio*.¹⁰³ Uvečer je brigantinom otplovio s dubrovačkim vlastelinom Vukšom de Baballiom i sinom gospodina Đure/Đurđa.¹⁰⁴

Tijekom 1395. Đurađ II. ušao je u ratni sukob s Radičem Crnojevićem zbog Budve jer je Radič preoteo taj grad Balšiću još prije studenoga 1392.¹⁰⁵ S

za istoriju Bosne i Hercegovine, sv. 5, Beograd, 2008., 89 – 113; Marijan PREMIOVIĆ, Jelena, kćer kneginje Milice – spona Lazarevića i Balšića, u: *Kneginja Milica – monahinja Evgenija i njeno doba*, ur. Siniša Mišić i Dejan Ječmenica, Trstenik – Beograd, 2014., 209 – 223.

⁹⁶ N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 371.

⁹⁷ Branislav MILUTINOVIĆ, Borba Balšića sa Mlečanima za zetske primorske gradove, u: *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., (dalje: B. MILUTINOVIĆ, Borba Balšića), 206.

⁹⁸ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 62.

⁹⁹ J. JELČIĆ, *Zeta*, 219.

¹⁰⁰ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 381.

¹⁰¹ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 90.

¹⁰² N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 205, 211; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 26, 32; V. ZOVKO, *Diplomatske ovlasti*, 64.

¹⁰³ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 90 – 91. Dubrovačkog vlastelina Vukšu Baballia nalazimo u izvorima između 1370. i 1434. Trgovao je u unutrašnjosti Balkanskog poluotoka i s talijanskim gradovima. Oko 1400. godine boravio je u Rudniku, kao i u drugim srpskim mjestima. I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 118.

¹⁰⁴ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 391.

¹⁰⁵ B. MILUTINOVIĆ, Borba Balšića, 203.

Dubrovčanima su Crnojevići bili u dobrim odnosima.¹⁰⁶ Braća Crnojevići (Radič i Stefan) obećavali su Dubrovčanima prijateljstvo i dali im slobodu trgovine na teritoriju kojim su vladali.¹⁰⁷ Sredinom kolovoza 1395. godine u Dubrovniku se vijećalo o slanju poslanstva Đurađu II. Stracimiroviću i Radiču Crnojeviću (*pro ambaxiature ad Iura et Radiz*). O tome je vijećano 16.,¹⁰⁸ 18.¹⁰⁹ i 23. kolovoza (*pro denariis quondam Zive de Menze*).¹¹⁰ Vijeće umoljenih 23. kolovoza donosi odluku *pro donis ad Iurchum* da mu da poklon preko *ambassiatoribus* u iznosu od 30 perpera. Radič je dobio na poklon 15 perpera.¹¹¹ Ovo poslanstvo imalo je zadatak da prekine daljnje borbe između Balšića i Crnojevića. Dubrovačke vlasti nastojale su poklonima, kao neverbalnom komunikacijom, odaslati poruke mira zaraćenim stranama u svojim diplomatskim misijama. Na osnovu iskustva u diplomaciji vjerovali su da će misiju uspješno završiti podmićivanjem i tako ih pridobiti za vlastitu korist. Lakovjerni i pohlepni vladari lako su nasjedali na ovu igru Dubrovčana. Međutim, učinak diplomatskih misija nije dao rezultata, krajem svibnja 1396. Radič je poginuo u sukobu s Đurađevom vojskom.¹¹² U međuvremenu se Budva našla pod vlašću bosanskog vojvode Sandalja Hranića. Vojvoda je Budvu dao na upravu supruzi Jeleni, odmah nakon vjenčanja u lipnju 1396. godine.¹¹³

¹⁰⁶ Krajem ljeta 1395. godine grad je poslao Radiču *ambasatori* sa *barcham armatam ad remos sex* (10. VI. 1395.). N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 225. Senat je 21. lipnja izabrao *ser Nicolao de Gociis ambassiatori ad Radičium Cernoevich* (21. VII. 1395.). N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 226. Nikola ga nije našao u Budvi pa mu je zbog novonastalih okolnosti 6. kolovoza dano uputstvo da čeka *Radiz pro aliquos dies* (6. VIII. 1395.). N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 228.

¹⁰⁷ Srđan RUDIĆ, Povelja Radiča i Stefana Crnojevića Dubrovniku 1395. godine, *Stari srpski arhiv*, sv. 7, Beograd, 2008., (dalje: S. RUDIĆ, Povelja Radiča i Stefana), 157 – 161.

¹⁰⁸ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 229.

¹⁰⁹ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 229.

¹¹⁰ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 229 – 230. Give Menze – potjecao je iz poznatog roda Menčetića. Bio je dubrovački vlastelin, trgovac i diplomat. Zanimljivo je istaknuti da je prije punoljetnosti (27. III. 1382.) postavljen za *camerarius* (1380.) i *iusticiar* (1381.). *Camerarius* je imao zaduženje upravljati prihodima grada. *Iusticiarii* su rješavali sitnije trgovačke sporove, provjeravali mjere za žito i vino, tegove za sir, meso, kruh itd. Give je bio oženjen Darijom, kćeri Damjana iz Zadra, imao je s njom 4 sina i 5 kćeri. I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 37 – 38, 342 – 343.

¹¹¹ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 230.

¹¹² *Istorija Crne Gore II/2*, 64.

¹¹³ O ovom povijesnom događaju vidjeti: *Istorija Crne Gore II/2*, 65 – 66; S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*, 178; J. JELČIĆ, *Zeta*, 231 – 232. U povijesnoj znanosti postoji nedoumica je li Jelena bila kći Radiča Crnojevića ili njegova udovica. Na temelju žurbe kojom je vjenčanje bilo obavljeno nakon Radičeve pogibije, trebalo bi se opredijeliti za ovu drugu mogućnost. Vidjeti o tome više u: Mladen ANČIĆ, *Prosopografske crtice o Hrvatinićima i Kosačama: (prilog povijesti zapadnog Balkana s kraja XIV i početka XV stoljeća)*, *Istoriski časopis*, sv. 33, Beograd, 1986., (dalje: M. ANČIĆ, *Prosopografske crtice*), 44 – 45; S. RUDIĆ, Povelja Radiča i Stefana, 160; Najnovija istraživanja o Jeleninu podrijetlu, s navođenjem izvora i starije literature vidi u: E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo, 2009., (dalje: E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*), 83, 86.

U starijoj literaturi iznijeto je mišljenje da su crkvena zdanja u Ulcinju, Baru i na Ratcu stradala za vrijeme sukoba Balšića i Crnojevića, krajem 1395. i početkom 1396. godine. Najnovija istraživanja ukazuju da gradske crkve nisu bile mete napada. Sakralni objekti stradali su u seriji potresa koji su u srpnju iste godine pogodili zetsko primorje.¹¹⁴ Najviše su stradali primorski gradovi Bar i Ulcinj. Želeći popraviti crkve i tvrđave,¹¹⁵ Đurađ II. zatražio je od Dubrovnika građevinski materijal 1396. i 1397. godine.¹¹⁶ U veljači i lipnju 1397. na njegov poziv iz Dubrovnika u Ulcinj dolaze kamenoresci raditi na zidinama. Ovim poslovima Balšić je poklanjao pažnju i narednih godina.¹¹⁷

Jelena Balšić je krajem studenoga 1396. zamolila dubrovačke vlasti da je prime i da je na jednom brigantinu o trošku vlade dovedu iz Ulcinja i vrate natrag.¹¹⁸ Poslala je poruku da dolazi u grad razgovarati s vojvodom Sandaljem. Dubrovčani su 25. studenoga raspravljali o zahtjevu Đurađeve žene. Tri dana kasnije Veliko vijeće zaključilo je da joj ne mogu dati brod te da će joj se zbog toga ispričati.¹¹⁹ Ovo odbijanje može se smatrati vještim manevrom dubrovačke diplomacije koja je željela zadržati neutralnost do konačnog raspleta političkog sukoba između Sandalja Hranića i Đurađa Balšića. U prosincu 1396. ponovno je dogovaran susret s Sandaljem, ali pozadina nije do kraja poznata.¹²⁰

Grad sv. Vlaha balkanskim je vladarima, dinastima i feudalcima bio sigurno mjesto u slučaju osmanske opasnosti. Oni su se obraćali gradu s molbom da im pruži utočište, što su Dubrovčani prihvaćali očekujući protuusluge za svoje trgovce.¹²¹ Ukazana pažnja nekom pojedincu iz uglednih vladajućih obitelji u kasnijem periodu mogla se višestruko vratiti.¹²² Tijekom 1397. i 1398. svečano su i s puno poštovanja primili strinu Đurađa II., Teodoru Balšić, i stričevu sestru Gojislavu.¹²³

¹¹⁴ Katarina MITROVIĆ, *Benediktinci na području Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije: (9. Stoljeće –1571)*, Kotor, 2015., 194 – 195.

¹¹⁵ B. MILUTINOVIĆ, *Borba Balšića*, 203.

¹¹⁶ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 136, 184, 196, 201.

¹¹⁷ L. THALLÓCZY – C. JIREČEK – E. SUFFLAY, *Acta Albaniae II*, br. 583; M. MALOVIĆ-ĐUKIĆ, *Privredne veze Ulcinja*, 66; B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 107.

¹¹⁸ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 258.

¹¹⁹ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 258.

¹²⁰ E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 428, nap. 289.

¹²¹ I. BOŽIĆ, *Dubrovnici i Turska*, 11.

¹²² N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 192.

¹²³ Tijekom 1397. godine u gradu je oko dva mjeseca provela Teodora Balšić, druga žena Đurđa I. Balšića, s kojim je imala sina Konstantina. Teodora je bila vrlo lijepo primljena i počašćena, primjereno njezinu rang. Vjerojatno se sklonila zbog opasnosti od Osmanlija. Krajem kolovoza 1397. primljena je za dubrovačku građanku. Senat je 29. rujna 1397. odlučio darovati joj mali

Trećeg dana siječnja 1398. dubrovačke vlasti ovlastile su Marina Gondolu da posreduje u sklapanju mira između Đurađa II. i Sandalja. Tada je bosanski vojvoda boravio u Ratačkoj opatiji, koja se tih godina nalazila pod njegovom vlašću, i u njoj je ugostio dubrovačkog poklisara.¹²⁴ Do njihova pomirenja moglo je doći tek u prvoj polovici siječnja jer je Sandalj uzmaknuo. Hranićevo odstupanje moglo je biti izazvano hladnom zimom i opasnošću od Osmanlija. U siječnju 1398. Sandalj je zbog pojačanog osmanskog pritiska tražio od Dubrovčana žito i opremu za svoje gradove.¹²⁵ U drugoj polovici siječnja 1398. Đurađ se obratio gradu za pomoć jer je htio skloniti svoju obitelj zbog straha od Osmanlija. Vlada mu je 27. siječnja ponudila jednu kuću i dozvolila da potajno obnovi svoje vojne zalihe.¹²⁶ Sklapanje mira odgovaralo je i zetskom gospodaru

brigantin i prevesti je do Valone s poklonima u vrijednosti od 100 perpera. Ugošćivanjem i darovanjem bogatih poklona u državno ime ukazano joj je gostoprimstvo i počast. Teodora je u kaluđerstvu bila poznata pod imenom Ksenija. Umrta je poslije 22. listopada 1402. godine. U dubrovačkim arhivskim knjigama 1397. i 1398. spominje se Gojislava, kći Đurđa I. Balšića. Bila je udana za bosanskog vojvodu Radiča Sankovića. Dubrovčani su bili u izuzetno dobrim odnosima s njim. Zajedno s bratom, županom Beljakom, prodao je 15. travnja 1391. Konavle Dubrovniku. Ta prodaja nije bila realizirana jer su vojvoda Vlatko Vuković i knez Pavle Radenović zarobili Radiča. Dok je vojvoda bio u tamnici, Dubrovčani su pomagali njegovoj ženi. Više od godinu dana provela je u gradu. Dubrovačko gostoprimstvo s mnogo izdataka i brige bilo je isključivo političke naravi. Pri njezinu polasku kući (19. svibnja 1398.) odlučeno je da joj se daruje 100 perpera, a dva vlastelina imala su zadatak da je otprate kopnom ili morem do Cavtata. Dubrovačka vlada je s tako visokom svotom dara i ispraćajem dva izaslanika daleko od grada iskazala veliku diplomatsku važnost gosta. Zahvalan zbog zbrinjavanja i pomoći njegovoj ženi, Radič je ponovo uspostavio dobre odnose s gradom i 1399. prodao mu selo Lisac u Primorju. Zanimljivo je istaknuti da su Dubrovčani u prvoj polovici lipnja 1403. poslali poruku upozorenja bosanskom kralju da se nitko nije okoristio tko je s gradom ratovao. Vlada je mnogima pomagala kad su se našli u nevolji, navodeći primjere Teodore i Gojislave. Vidjeti: J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63 – 64, 140; Jovanka MIJUŠKOVIĆ, Humska vlasteoska porodica Sankovići, *Istorijski časopis*, sv. 11, Beograd, 1961., 36 – 38, 42; B. ŠEKULARAC, *Dukljansko*, 178–180; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 195, 203. Ovo su vrlo dobri primjeri za analizu odnosa dubrovačkih vlasti prema ženama povezanim rodbinskim vezama s moćnim velikašima u susjedstvu.

¹²⁴ Vladimir ČOROVIĆ, *Historija Bosne*, Beograd, 1940., 356; Momčilo SPREMIĆ, Ratačka opatija kod Bara, *Prekinut uspon: srpske zemlje u poznom srednjem veku*, Beograd, 2005., 170; Savo MARKOVIĆ, *Studia antibarenensis*, Perast, 2006., 134; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 102, nap. 342. Marin Gondola spominje se u povijesnim izvorima od 1363. do 1405. Duže vremensko razdoblje boravio je u Veneciji, a po povratku u Dubrovnik bavio se politikom i bio knez 1397. godine. *Hrvatski biografski leksikon*, sv.5, Gn – H, Zagreb, 2002., 310.

¹²⁵ E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 102, nap. 342.

¹²⁶ *Prima pars est de offerendo domino Georgio Strazimierii domum unam pro habitatione eius uxoris et familie quam dicit velle reduci in Ragusium timore Turchorum pro eorum saluamento.... dicto domino Georgio quod possit facere aptari eius arma et de aliis armis emere in Ragusium...*HR – DAD, Ref., sv. 31, f. 113, 27. I. 1398. Kod Dubrovčana je tada bio prisutan strah *propter nova Turcorum* pa su odobrili svojim trgovcima u Drijevimu da se sklone u Ston. Đuro TOŠIĆ, *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Sarajevo, 1987., 55.

i bosanskom vojvodi. U ožujku 1398. Sandalj je odlučio preseliti svoju suprugu iz Budve jer se nije osjećala sigurno. Pozicije Balšića postale su stabilne, a njemu su se pridružili i Đuraševići. Hranić je u travnju 1398. molio dubrovačke vlasti da prebace dva njegova čovjeka, skadarskog arhidakona Teodora i Radinca, u Budvu. Vijeće umoljenih odlučilo je da ne može ispuniti njegovu molbu, želeći na taj način ostati po strani. Vlada je krajem travnja 1398. dozvolila da Sandaljevu ženu prebace brodom u Dubrovnik, usprkos svim ranije nanesenim štetama gradu koje su počinili Hranićevih ljudi.¹²⁷

Najviše dubrovačkih diplomatskih misija kod zetskog gospodara imao je Mato Vitov Giorgi. Mato Vitov (nadimak Tamarić) rođen je oko 1329. godine. U Dubrovačkoj Republici bio je na visokim položajima: bio je knez 14 puta (od 1372. do 1400.), član Malog vijeća, sudac, zapovjednik dubrovačke mornarice itd. Kroz povijesne izvore vidimo da je bio vrlo aktivan u službi svog grada.¹²⁸ Bio je u dobrim odnosima s Balšićem i više puta išao na diplomatske misije kao poklisar, što pokazuju zapisnici dubrovačkih vijeća iz 1385.,¹²⁹ 1386.,¹³⁰ 1387.,¹³¹ 1388.,¹³² 1389.,¹³³ 1391.,¹³⁴ 1396.,¹³⁵ 1397.¹³⁶ i 1398.¹³⁷ Mato i njegova obitelj imali su bliske trgovačke veze sa zetskim primorjem. Zbog njegovih dobrih odnosa s Đurađem II. Dubrovčani su smatrali da i njega treba okriviti kada su Balšićevi ljudi oduzeli robu dubrovačkim trgovcima 1396. godine. Sljedeće godine sklopio je ugovor s jednim kamenorescem koji je trebao raditi mjesec dana za Stracimirovića u Ulcinju, a za plaću dobiti 12 perpera. Mato je umro 1400. godine.¹³⁸

U prvoj polovici ožujka 1399. dubrovačke vlasti dozvolile su Balšiću da dođe u grad njihovim brigantinom. Stigao je 18. ožujka, boravio je u Dubrovniku na trošak Senata i smio je potrošiti do 10 perpera dnevno. Molio je vladu za neki

¹²⁷ Posljednji podatak u dubrovačkim izvorima iz kojeg se vidi da je Jelena još boravila u Budvi je od 11. V. 1398., kada su Dubrovčani poslali svog poslanika. M. ANČIĆ, *Prosopografske crtice*, 45, nap. 29, 34; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 88, 102, 380.

¹²⁸ I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 219 – 221; N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika 5*, 14 – 15.

¹²⁹ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 219.

¹³⁰ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 250, 259.

¹³¹ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 243 – 244, 250, 345, 393, 480.

¹³² M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 480, 489.

¹³³ M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 503 – 504, 560.

¹³⁴ N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 235.

¹³⁵ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 120 – 121.

¹³⁶ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 156, 158, 249, 257 – 258, 272, 306 – 307.

¹³⁷ *de committendo ser Matheo de Georgio quod dominum Georgium Strazimeri aviset per meliorem modum videtur dicto ser Matheo de navigio quoddebet venire in proximum Buduam cum sale*. HR – DAD, *Ref.*, sv. 31, f. 113, 11. IV. 1398.

¹³⁸ I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 219 – 221.

posao u vezi vlastele Volzio, ali je bio odbijen. Boravio je u gradu samo tri dana. Dobio je brod s posadom da ga odveze do Ulcinja i dar u vrijednosti od 100 dukata.¹³⁹ Iako je odbila Balšiću učiniti uslugu, vlada je bogatim darovima željela udobrovoljiti zetskog vladara. Tako visoka svota nije bila uobičajen poklon, u usporedbi s poklonima koje je primio prilikom njegovih ranijih posjeta.

POVREMENI PREKIDI TRGOVINSKIH ODNOSA I ZABRANE TRGOVINE

Dubrovčani su željeli zaštititi svoju trgovinu, koja se u najvećoj mjeri obavljala u zaleđu i u unutrašnjosti Balkana. Istovremeno je za to bio zainteresiran i zetski gospodar. Zeta je najveći dio svog trgovinskog prometa obavljala s Dubrovnikom i preko Dubrovčana. Trgovci s Balšićeva teritorija, uglavnom iz Bara i Ulcinja, često su išli u Grad sv. Vlaha. Dubrovački trgovci dolazili su u Zetu, uvozili i prodavali svoju robu te kupovali domaću koju su potom izvozili u Dubrovnik. Najznačajniji gospodarski centar na zetskom primorju bio je Ulcinj, zatim Bar, a po značaju je daleko zaostajala Budva.¹⁴⁰ Struktura robne razmjene bila je sljedeća: iz Dubrovnika se izvozilo žito,¹⁴¹ vino,¹⁴² sol,¹⁴³ tkanine¹⁴⁴ i građevinski materijal,¹⁴⁵ a iz Zete se uvozilo drvo,¹⁴⁶ maslo (ulje)¹⁴⁷ i riba.¹⁴⁸

Bitan faktor u trgovačkom prometu bila je sigurnost kopnenih i pomorskih putova. Proučavajući bogatu građu dubrovačkog arhiva, došli smo do spoznaje da je do prekida trgovačkih veza najčešće dolazilo zbog napada na dubrovačke trgovce, ratnih sukoba, epidemije kuge i uvođenja novih carina na prostoru Zete.

¹³⁹ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 64 – 65.

¹⁴⁰ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Zetski primorski gradovi*, 131 – 139.

¹⁴¹ HR – DAD, DC, sv. 32, f. 137', 2. V. 1398.; DC, sv. 34, f. 172', 28. X. 1402.; M. J. DINIĆ, *OVDR II*, 230, 25. V. 1386.; Vidjeti: Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Trgovina žitom u Dubrovniku u XIV veku, Godišnjak Filozofskog fakulteta*, sv. 10, Novi Sad, 1967., 79 – 131.

¹⁴² HR – DAD, DC, sv. 26, f. 152', 22. I. 1387.; Vidjeti: Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Trgovina vinom u Dubrovniku u XIV veku, Godišnjak Filozofskog fakulteta*, sv. 9, Novi Sad, 1966., 39 – 85.

¹⁴³ HR – DAD, DC, sv. 32, f. 138', 6. V. 1398.; DC, sv. 32, f. 172, 17. VIII. 1398.; Milena GECIĆ, *Dubrovačka trgovina solju u XIV veku, Zbornik Filozofskog fakulteta*, sv. 3, Beograd, 1955., 95 – 153.

¹⁴⁴ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine*, 63.

¹⁴⁵ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 136, 144, 184, 196, 201.

¹⁴⁶ HR – DAD, DC, sv. 26, f. 149, 10. 14. I. 1387.; DC, sv. 29, f. 48, 7. I. 1390.; DC, sv. 32, f. 37', 11. IV. 1397.; DC, sv. 32, f. 71', 4. VIII. 1397.; Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Trgovina drvetom u Dubrovniku u XIV veku, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, sv. 14/1, Novi Sad, 1971., 9 – 29; Bogumil HRABAK, *Arbanaške studije III*, Beograd, 2005., 7 – 10.

¹⁴⁷ HR – DAD, DC, sv. 31, f. 42, 13. XI. 1392.

¹⁴⁸ M. GECIĆ, *Zeta*, 151; B. HRABAK, *Arbanaške studije III*, 58.

Trgovački promet i pravni položaj Dubrovčana bili su na teritoriju Zete uređeni poveljom koju je izdao Đurađ II. 27. siječnja 1386. U dokumentima nailazimo na podatke da je trgovcima oduzimana roba, unatoč zajamčenim povlasticama. Dubrovčani se 1386. godine žale Balšiću da je njihovim trgovcima oduzeto žito s broda.¹⁴⁹ Nemamo podatke je li žito nadoknađeno iz riznice zetskog gospodara i jesu li počinitelji kažnjeni. Do povremenih prekida trgovine dolazilo je zbog osmanskih pljačkaških i osvajačkih pohoda.¹⁵⁰

Posebna vrsta zabrane donošena je uslijed pojave epidemije, osobito kuge. Grad je nekoliko puta zabranio svojim trgovcima odlazak u Zetu. Malo vijeće 1. travnja 1391. donosi odluku da se zbog kuge ne dozvoli vlasnicima brodova i njihovoj posadi, kao ni nikome drugome, odlazak u mjesta *Budva usque Dulcinium propter pestem que dicitur esse in illis locis et patribus*. Isto tako zabranjuje se pristup svima koji bi s područja od Budve do Ulcinja htjeli doći u Dubrovnik. Prekršitelji su mogli biti kažnjeni novčanom kaznom do 100 dukata.¹⁵¹ Grad je 7. lipnja 1392. zabranio svojim trgovcima da odlaze u Ulcinj *et ad alia loca ubi sit pestis*.¹⁵² Malo je vijeće 11. lipnja odlučilo da sve osobe koje su se vratile iz Ulcinja, u kojem vlada kuga, treba odvesti na otočić Molunat, uz upozorenje da ne mogu boraviti ni na kojem dijelu gradskog područja Dubrovnika najmanje mjesec dana, izuzev *Melitam in distictu predicto*.¹⁵³ Zaraza je došla s mora, prenošenjem preko trgovačkih brodova. Ova opaka bolest obustavljala je trgovačku djelatnost, stradao je veliki dio stanovništva i izazvane su nagle promjene u svim područjima života Ulcinja.¹⁵⁴

Iako su trgovački odnosi bili uređeni, zbog uzimanja carine i napada na dubrovačke trgovce dolazilo je do manjih trzavica u odnosima 1396., 1397. i 1403. godine. Početkom proljeća 1396. dubrovački trgovci doživjeli su neugodnost, opljačkali su ih ljudi Đurađa II.¹⁵⁵ Nedugo nakon tog događaja, prilikom prodaje ulja u vlasništvu vladara Zete, u Dubrovniku je došlo do nesporazuma oko

¹⁴⁹ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta Albaniae II*, br. 394.

¹⁵⁰ Andrija VESELINVIĆ, Zabrane i prekidi trgovine u Srbiji u doba Despotovine, *Istorijski glasnik*, sv. 1 – 2, Beograd, 1983., 25 – 42. U listopadu 1399. među dubrovačkim trgovcima vladala je nesigurnost jer su stizale vijesti da se Osmanlije spremaju napasti Zetu iz Srbije. HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 1, f. 21, 3. X. 1399.

¹⁵¹ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 153; Zlata BLAŽINA-TOMIĆ, *Kacamorti i kuga: utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik, 2007., (dalje: Z. BLAŽINA-TOMIĆ, *Kacamorti i kuga*), 87.

¹⁵² N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 233 – 234.

¹⁵³ N. LONZA, Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 182.

¹⁵⁴ Z. BLAŽINA-TOMIĆ, *Kacamorti i kuga*, 17.

¹⁵⁵ M. MALOVIĆ-ĐUKIĆ, *Privredne veze*, 63, nap. 41.

naplate carine. Dubrovčani u pismu od 7. travnja 1396. godine uvjeravaju Đurađa da nikada nisu naplaćivali nikakvu carinu ni njemu ni njegovim ljudima i mole ga da vrati to što je uzeo trgovcima. Sedam dana kasnije ponovo mu pišu o istom i navode da oni o tome ništa ne znaju. Ističu da žele živjeti s njim kako su uvijek živjeli, da vrati što je uzeo i mole ga za odgovor.¹⁵⁶ Kao reakcija na naplaćenu carinu na ulje, Đurađevi ljudi 12. svibnja 1396. ponovo su oduzeli dubrovačkim trgovcima izvjesnu robu na ime carine.¹⁵⁷ Vijeće umoljenih je 28. studenoga raspravljalo o ovom slučaju *pro litigio ablate gabelle mercatoribus per Georgium Strazimerii*.¹⁵⁸

U veljači 1397. Dubrovčani ponovo mole Đurađa II. da ukine nezakonito uzimanje carine. U pismu koje je ispisao logotet Rusko Hristiforović pozivaju se na povelju iz 1386., po kojoj su imali pravo da idu po njegovoj zemlji ne plaćajući carinu.¹⁵⁹ Mjesec dana kasnije opet su prosvjedovali kod zetskog gospodara zbog carine naplaćene na ulje.¹⁶⁰ U Zeti Republika nije imenovala konzule koji bi stalno obavljali tu funkciju jer su se sporovi i nesuglasice rješavali pred dubrovačkim sudovima.¹⁶¹ Spor je okončan tek u prosincu 1398. godine, kada je dubrovačkim trgovcima dopušteno da s robom idu *per viam Gente*.¹⁶² Carine su bile aktualne i 1403. godine. Povodom smrti Đurađa II. upućeni su 18. travnja u Ulcinj Nalko i Marin, brat i sin Mata Vitova Giorgija, da udovici Jeleni Balšić izjave sućut. Tom prilikom poslanstvo je dobilo upustvo da traže od nje ukidanje novouspostavljenih carina u Ulcinju.¹⁶³

¹⁵⁶ LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I–I*, 112 – 113.

¹⁵⁷ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta Albaniae II*, br. 554; Nicolae IORGA, *Notes et extraits pour servir l'histoire des croisades au XVe siècle II*, Paris, 1899., 60, 62.

¹⁵⁸ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 145.

¹⁵⁹ LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I–I*, 113 – 114; Ove dubrovačke isprave o carini, od 7. i 14. travnja 1396. i 13. veljače 1397., upućene zetskom gospodaru ispisao je logotet Rusko Hristiforović. U posebnom kodeksu registrirao je sve isprave između 1395. i 1423. koje su dubrovačke vlasti slale istaknutim ličnostima u zaleđu i unutrašnjosti. Vidjeti: Stanoje STANOJEVIĆ, *Studije o srpskoj diplomaciji, Dijak, gramatik, Notar, Kancelar, Nomik, Logotet, Glas Srpske Kraljevske Akademije*, sv. XIV, Sremski Karlovci, 1923., 59 – 60.

¹⁶⁰ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta Albaniae II*, br. 584.

¹⁶¹ Gordana VENIER, Konzuli i konzularna služba Dubrovnika (komune) i Dubrovačke Republike u balkanskom zaleđu (XII. – XV. st.), *Zagrebačka pravna revija*, Vol. 4, No. 3, Zagreb, 2016., 291, posjećeno 1. VI. 2017. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=235079

¹⁶² HR – DAD, *Ref.*, sv. 31, f. 124, 18. XII. 1398.

¹⁶³ HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 12, 18. IV. 1403.

POLITIČKA ZBIVANJA NA JUŽNOM JADRANU – KONTEKSTUALIZACIJA I ULOGA ZETE I DUBROVNIKA

Devedesete godine XIV. stoljeća bile su vrlo burne na području Zete i sjeverne Albanije. Osmanlije su sve više prodirali prema Zapadu i postepeno osvajali gradove.¹⁶⁴ U Zeti je izbio sukob između Đurađa II. i stričeva mu brata Konstantina Balšića koji je postao osmanski vazal.¹⁶⁵ Stracimirović je tražio saveznika na drugoj strani i našao ga u papi Bonifaciju IX.¹⁶⁶ Krajem rujna 1392. godine Balšić je krenuo na pregovore s Osmanlijama, ali su ga na prijevazu zarobili. Njegova supruga odustala je od namjeravanog puta u Dubrovnik i radi obrane svojih posjeda preuzela vlast nad Balšićevim teritorijem.¹⁶⁷ Južnoj obali Jadrana bio je potreban netko dovoljno jak da se suprotstavi nadiranju Osmanlija s istoka. Upravo tada otpočela je ponovna borba Venecije za ovaj prostor, koja je prolazila kroz razne faze.¹⁶⁸ Poslije smrti arbanaskog vlastelina Đorđa Topije, u listopadu 1392. godine, Mlečani su uzeli grad Drač pod svoju vlast.¹⁶⁹ Đurađeva supruga Jelena preuzela je vlast u Zeti, koja je krajem 1392. svedena na uzani pojas između Skadarskog jezera i Jadranskog mora s prijestolnicom u Ulcinju. Pomoć od Mlečana izostala je jer kako su se događaji odvijali, više im je odgovarala suradnja s Crnojevićima, Balšićevim protivnicima.¹⁷⁰

¹⁶⁴ *Istorija Crne Gore II/2*, 58, 61.

¹⁶⁵ U mletačkim dokumentima 1391. spominje se kao osmanski vazal. Držao je grad Danj 1395. s carinarnicom kao njihov vazal. Izgubio je život 1402. godine. O Konstantinovu životu i političkoj djelatnosti vidjeti u: Ivan BOŽIĆ, Dominus Rex Constantinus, *Nemirno Pomorje XV veka*, 195 – 205.

¹⁶⁶ Balšić je prihvatio katoličanstvo i obećao papi Bonifaciju IX. da će Rimska crkva biti njegov nasljednik u slučaju da umre bez zakonitih ili prirodnih sinova. Iste godine dobio je dozvolu da razvije zastavu Rimske crkve i da krene u borbu kao zaštitnik kršćanstva protiv osmanskih vazala i neprijatelja kršćanske vjere. *Istorija Crne Gore II/2*, 56 – 57; Petar ROKAI, Balšići i velika zapadna šizma, U: *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., 52, 54.

¹⁶⁷ M. GECIĆ, *Zeta*, 68.

¹⁶⁸ Jorjo TADIĆ, Venecija i Dalmacija u srednjem veku, *Jugoslavenski istorijski časopis*, sv. 3 – 4, Beograd, 1968., 5 – 16.

¹⁶⁹ Dokumente o uzimanju Drača pod vlast Venecije objavio je: Šime LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike., knj. IV. od godine 1358 do 1403*, U Zagrebu, 1874., (dalje: Š. LJUBIĆ, *Listine IV*), 290 – 291, 293, 296 – 297; *Istorija Crne Gore II/2*, 49; Peter BARTL, *Albanci od srednjeg veka do danas*, Beograd, 2001., 32; M. SPREMIĆ, *Srbija i Venecija: (VI – XVI vek)*, Beograd, 2016., (dalje: M. SPREMIĆ, *Srbija i Venecija*), 28. Mlečani su u lipnju 1393. godine preuzeli Lješ od obitelji Dukadini. R. ČUK, *Srbija i Venecija u XIII i XIV veku*, Beograd, 1986., (dalje: R. ČUK, *Srbija i Venecija*), 94; Miloš ANTONOVIĆ, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*, Beograd, 2003., 66.

¹⁷⁰ *Istorija Crne Gore II/2*, 58; R. ČUK, *Srbija i Venecija*, 94; M. SPREMIĆ, *Srbija i Venecija*, 88.

Nekoliko mjeseci poslije zarobljavanja Đurađ II. se, po cijenu slobode, morao nagoditi s Osmanlijama i predati im tražene gradove: Skadar, Drivast i Sveti Srđ na Bojani. Mireći se iz nužde, preuzeo je vlast od Jelene u Zeti, koju je sada trebalo učvrstiti i povratiti izgubljene teritorije.¹⁷¹ Balšiću su ostali samo primorski gradovi Ulcinj i Bar.¹⁷² Osmanlije su se zadržali više od dvije godine (1393. – 1395.) u Danju, Drivastu i Skadru.¹⁷³ Zetski gospodar uspio je, u rujnu ili u prvoj polovici listopada 1395., vratiti od Osmanlija prethodno zauzete gradove Skadar, Drivast i Sv. Srđ. Konstantinu Balšiću oduzeo je Danj i tvrđavu Šati.¹⁷⁴ Prekinuo je veze s Osmanlijama i daljnje plaćanje harača.¹⁷⁵ Kada je oslobodio spomenute gradove, smatrao je da ih sam neće moći braniti pa ih je želio ustupiti Veneciji.¹⁷⁶ Zetski vladar poslao je izaslanstvo u Veneciju u drugoj polovici studenoga 1395.¹⁷⁷ koje je iznijelo prijedloge mletačkoj vladi po pitanju ustupanja Skadra i Drivasta s okolicom. Povodom toga održane su tri sjednice Senata (30. XII. 1395., 14. i 21. I. 1396.).¹⁷⁸ Prijedlog je kod senatora naišao na veliku suzdržanost. U Veneciji se znalo da je preuzimanje ovih posjeda opasno i da bi došlo do povrede Torinskog mira (1381.),¹⁷⁹ po kojem su se morali odreći čitave Dalmacije od sredine Kvarnera do granica grada Drača.¹⁸⁰ Senat je 14. siječnja 1396. godine odlučio poslati svečano poslanstvo kralju Žigmundu, koje je imalo zadatak pribaviti suglasnost za preuzimanje posjeda od Balšića.¹⁸¹ Zbog obimnih priprema za križarski pohod, strateškog motiva

¹⁷¹ I. BOŽIĆ, O Dukadinima, *Nemirno Pomorje XV veka*, 348.

¹⁷² B. MILUTINOVIĆ, *Borba Balšića*, 201 – 202.

¹⁷³ *Istorija Crne Gore II/2*, 60; R. ČUK, *Srbija i Venecija*, 64.

¹⁷⁴ *Istorija Crne Gore II/2*, 59, 62; O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 123, 236 – 237, 341.

¹⁷⁵ Osmanski povjesničar Nešri 1388. godine spominje Đurađa II. kao osmanskog tribunara. Momčilo SPREMIĆ, *Turski tributari u XIV i XV veku, Prekinut uspon: srpske zemlje u poznom srednjem veku*, 294 – 295.

¹⁷⁶ R. ČUK, *Srbija i Venecija*, 94 – 95; O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 123, 237 – 239.

¹⁷⁷ Žarko ŠĆEPANOVIĆ, *Kratka istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 1796. godine*, Podgorica, 2002., 73.

¹⁷⁸ Š. LJUBIĆ, *Listine IV*, 350 – 355; Giuseppe VALENTINI S.J., *Acta Albaniae iuridica, tomus I*, München, 1968., (dalje: G. VALENTINI, *Acta Albaniae I*), 185 – 187.

¹⁷⁹ O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 237.

¹⁸⁰ Torinskim mirom Mlečani su morali plaćati godišnji danak ugarsko-hrvatskom vladaru u iznosu od 7000 dukata. Bariša KREKIĆ, *Dubrovnik i rat oko Tenedosa (1378 – 1381)*, Zbornik radova Vizantološkog instituta, knj. 5, Beograd 1958, 21 – 47; V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808*, 160 – 162; D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska*, 35 – 36, 39; M. SPREMIĆ, *Srbija i Venecija*, 54.

¹⁸¹ Š. LJUBIĆ, *Listine IV*, 353; G. VALENTINI, *Acta Albaniae I*, 186 – 187; O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 237. Prije slanja poslanstva pomišljalo se čak na to da drački kapetan prouči sve stare povelje i na osnovi njih utvrdi granice dračke oblasti ne bi li se našao neki podatak na osnovi koga bi se skadarski kraj proglasio dijelom dračkog područja. M. SPREMIĆ, *Srbija i Venecija*, 28.

zaustavljanja osmanskog prodiranja i zaštite kršćana na Jadranu, Žigmund je dao suglasnost i pristao da Mletci preuzmu navedene posjede.¹⁸² Poslije četiri mjeseca pregovora Stracimirović je 14. travnja 1396. zaključio sporazum s Mlečanima i ustupio im Skadar, Sveti Srđ, Skadarsko jezero s tamošnjim otocima, područje na lijevoj obali Bojane prema moru, tvrđavu Šati i carinu u Danju s okolnim selima.¹⁸³ Nadzor Jadrana bio je trajni mletački politički cilj, osmanski prodor došao kao dobar povod da poput pravih križara brane kršćanstvo od Osmanlija i preuzmu južni Jadran.

Prekidom veza s Osmanlijama Balšić se svojim stavom približio ugarsko-hrvatskom kralju. Poslije poraza kod Nikopolja (25. rujna 1396.) Luksemburški se spasio putem preko Carigrada, Mamornog, Crnog, Egejskog i Jadranskog mora uz pomoć mletačkih galija. Na povratku kući kroz južnu Dalmaciju sastao se s Đurađem II. na zetskom primorju, prije 20. prosinca 1396., prilikom njegova putovanja prema Dubrovniku s mletačkim kapetanom Tomom Mocenigom. Tom prilikom postavio ga je za kneza Korčule i Hvara, koji su od 1394. godine priznavali njegovu vrhovnu vlast. Dao mu je titulu *princeps Albanie*, u zamjenu za prilično neodređenu „vjernost”.¹⁸⁴ Na taj način pridobio je važnog strateškog partnera jer kralj nije želio da njegov jako sumnjivi saveznik Venecija učvrsti svoje pozicije na južnoj obali Jadrana. Drugi, važniji razlog je da je Luksemburški poslije Nikopoljskog poraza bio u nevolji i tražio je saveznike na sve strane želeći ojačati svoj utjecaj.

Žigmundu je priređen veličanstven doček u Dubrovniku, u osjetljivom trenutku nakon poraza kod Nikopolja. U gradu je proveo Božić i tu ostao sve

¹⁸² O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 237 – 239. Venecija je u Draču započela okupljati vojsku koja bi pomogla ugarsko-hrvatskom kralju u križarskom pohodu, kao pomoć ponuđene su i četiri galije. Š. LJUBIĆ, *Listine IV*, 363; Branislav MILUTINOVIĆ, Drivast u vojno-političkoj situaciji XIV – XV veka (do 1478. godine), *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, sv. 25, Priština, 1995., (dalje: B. MILUTINOVIĆ, Drivast), 391.

¹⁸³ Republika sv. Marka obavezala se da će mu za ustupljene gradove plaćati godišnje 1000 dukata ili manje ako cjelokupna svota njihovih prihoda ne dostigne toliku vrijednost. Dužd je u sporazumu naglasio svoju odgovornost kao katoličkog kneza zbog očuvanja svete vjere i spasa kršćanskih vjernika na ovom prostoru. Dodijeljeno je Đurađu II. i njegovim nasljednicima plemstvo i dozvoljeno da se služi zastavom. Š. LJUBIĆ, *Listine IV*, 365 – 369; G. VALENTINI, *Acta Albaniae I*, 189 – 192; R. ČUK, *Srbija i Venecija*, 95.

¹⁸⁴ Žigmund je postavio zetskog gospodara da na otocima vrši kneževsku vlast u svim onim ograničenjima koja su imali i prethodni knezovi. Luksemburški mu nije poklonio te otoke niti se odrekao svoje vlasti, već mu je dao pravo da u njegovo ime i preko svog vikara upravlja povjerenim otocima. Vinko FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb, 1940., (dalje: V. FORETIĆ, *Otok Korčula*), 132; *Istorija Crne Gore II/2*, 68 – 69; O. J. SCHMITT, *Das venezianische Albanien*, 244; Dubravko LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 – 1463*, Zagreb – Sarajevo, 2006., 59.

do 29. prosinca 1396. Dubrovčani su kralju iskazali vjernost i te ga priznali za suverena. Taj čin potvrđen je predajom gradskih ključeva Senata i kneza, koje im je on odmah simbolički vratio.¹⁸⁵ Đurađ Balšić Stracimirović došao je 3. siječnja 1397. svojim brigantinom u Dubrovnik.¹⁸⁶ Dubrovčani nisu unaprijed znali za njegov dolazak. Unatoč lošim trgovačkim odnosima, smatrali su da zbog političkih i trgovačkih interesa ne trebaju prekidati diplomatske odnose. Zetski vladar dočekan je lijepo i svečano. Prilikom boravka u gradu iskazane su mu najveće počasti. Tog dana dobio je 10 perpera za hranu i 10 perpera za voštane duplijere i specijarije. Ovim poklonima vlada je upućivala naklonost, počast i čestitke za krupan politički događaj, za dodjelu kneževskog dostojanstva za otoke Korčulu i Hvar.¹⁸⁷ Sami Dubrovčani su tri godine ranije (1394.) pokušavali pripojiti te otoke svojoj vlasti, ali bez uspjeha.¹⁸⁸ Sutradan mu je vlada ustupila dio opreme s galije koji je bio potreban njegovu brigantinu te je Đurađ otputovao na Korčulu.¹⁸⁹ U siječnju 1397. godine obišao je otoke i postavio svog vikara.¹⁹⁰ Vlast *princep Albanie* bila je s vrlo ograničenim pravima, poput ubiranja prihoda s kneževskih imanja i primanja godišnje plaće.¹⁹¹ Poslije dva tjedna boravka na Korčuli Đurađ je stigao u Gruž (22. siječnja). U znak počasti Dubrovčani su poslali četiri vlastelina da ga dočekaju i doprate do grada. Vlada je donijela odluku da još dva vlastelina troše za njegove potrebe 10 perpera dnevno i da mu uruče darove. Nije naveden datum njegova povratka, ali se vjerojatno do kraja siječnja vratio u Zetu.¹⁹² Forma svečanog dočeka zetskog gospodara, izuzetno primjeren program boravka i način ispraćaja bili su usklađeni s tadašnjim političkim interesima grada. Još ih je bliže povezao ugarsko-hrvatski kralj i imali su zajedničke trgovačke interese.

Tijekom kolovoza 1399. Drač je odbacio mletačku vlast.¹⁹³ Dubrovnik se zanimao za ove događaje. Osim poklisara kojeg su poslali u Veneciju, odlučili su poslati još jednog Đurađu II. da i od njega dobiju informacije (*ad dominum*

¹⁸⁵ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 154 – 156; D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska*, 49 – 50; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 437 – 438.

¹⁸⁶ N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 153, 392.

¹⁸⁷ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63.

¹⁸⁸ V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 168.

¹⁸⁹ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63.

¹⁹⁰ *Istorija Crne Gore II/2*, 69.

¹⁹¹ V. FORETIĆ, *Otok Korčula*, 132 – 133.

¹⁹² J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63.

¹⁹³ O pobuni stanovništva u Draču protiv Venecije, vidjeti: *Istorija Crne Gore II/2*, 76 – 77; B. MILUTINOVIĆ, *Drivast*, 392.

Juram de Balša, ad inquirendum de ipsis novis).¹⁹⁴ Između 1399. – 1402. izgubljene su knjige zapisnika *Reformationes*, važne serije Dubrovačkog arhiva.¹⁹⁵ Knjige drugih serija, *Debita Notariae, Diversa Cancellariae* i *Lettere e commissioni di Levante*, dobro pokrivaju te godine, jedino što u njima nema podataka za našu istraživačku temu.

Pretendent Ladislav Napuljski iskoristio je Žigmundovu slabost i ojačao svoje pozicije na Jadranu početkom XV. stoljeća. Iako na samoj periferiji prostranog Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva, Dubrovčani nisu mogli ostati izvan borbe za prijestolje jer su se glavne borbe vodile na istočnoj obali Jadrana. Dubrovčani su do kraja ostali privrženi kralju Žigmundu.¹⁹⁶ Promjena vlasti dogodila se i na otocima Korčuli i Hvaru 1401. godine. Korčulani su u studenome iste godine pisali Spliciánima da neće primiti Đurađeva vikara, usprkos suprotnim savjetima mletačkog kapetana Jadranskog mora. Herceg Hrvoje je u Ladislavovo ime pokušavao natjerati Korčulane da mu se pokore, ali oni su ostali vjerni Žigmundu. Kada se Luksemburški oslobodio zatvora i postavio u Hrvatskoj i Dalmaciji svoje banove, Korčula se ponovo priklonila Đurađu II. U travnju 1402. prihvatila je njegova starog vikara Miroševića. U zapisnicima Korčulanskog vijeća Balšić i njegov vikar posljednji se put spominju 9. srpnja 1402., nakon čega se na Korčuli kao kneževi javljaju domaći ljudi.¹⁹⁷

POSljednje godine vladavine zetskog gospodara

U drugoj polovici 1402. godine zetski gospodar bio je narušenog zdravlja. U prosincu iste godine osjećao se loše pa je naručio malo vina iz Stona.¹⁹⁸ Život mu se bližio kraju jer već u drugoj polovici ožujka 1403. nije više mogao ustajati iz postelje.¹⁹⁹ Arhiđakon Ulcinja pošao je 21. ožujka 1403. dovesti u pomoć jednog od dubrovačkih državnih liječnika. Tri dana kasnije Malo vijeće donijelo je odluku da se Đurađu pošalje jedan liječnik zbog njegove bolesti. Veliko vijeće 27. ožujka prihvatilo je i potvrdilo da mu se pošalje liječnik, kome je dano 10 dana odsustva. Arhiđakon Ulcinja dobio je poklon u vrijednosti od pet perpera

¹⁹⁴ J. JELČIĆ, *Zeta*, 249 – 250.

¹⁹⁵ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija*, 367, nap. 11.

¹⁹⁶ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Dubrovnik i Ugarska*, 51.

¹⁹⁷ V. FORETIĆ, *Otok Korčula*, 137 – 140; *Istorija Crne Gore II/2*, 69.

¹⁹⁸ J. JELČIĆ, *Zeta*, 263.

¹⁹⁹ J. JELČIĆ, *Zeta*, 263.

u lijekovima i izrađenom vosku.²⁰⁰ I pored njege dubrovačkog liječnika, Đurađ II. umro je u prvoj polovici travnja.²⁰¹ U Dubrovniku su saznali za njegovu smrt 18. travnja. Istog dana Malo vijeće dalo je upute i poslalo poklisare u Ulcinj da izjave sućut njegovoj supruzi. Poklisari su izrazili žaljenje udovici, navodeći da su ga voljeli svi podanici i susjedi i da Dubrovčani jako tuguju zbog smrti njihova *bono et speciale amigo*.²⁰² Dubrovčani nisu doista mislili tako kako piše, nego su biranim riječima o pokojniku podilazili njegovoj udovici, bili su zabrinuti pitajući se tko će ga naslijediti, kako će se ta promjena u Zeti odraziti na njihove interese i koliko će morati podmićivati njegova nasljednika.

ZAKLJUČAK

Politički odnosi između Zete i Dubrovnika od 1385. do 1403. bili su vrlo intenzivni. U vanjskoj politici Dubrovčani su se držali načela da prilikom stupanja novog vladara ili oblasnog gospodara na prijestolje traže potvrdu starih povlastica. Nekoliko mjeseci poslije dolaska na vlast u Zeti, Đurađ II. izdao je povelju Dubrovniku kojom je potvrđeno prijateljstvo, određen pravni položaj trgovaca i darovane nove trgovačke slobode. Najvažnije odredbe u povelji bile su: dubrovački trgovci zaštićeni su od pljačke i nezakonitih nameta, Đurađevi podanici neće prisvajati robu s dubrovačkih lađa koje pretrpe brodolom uz zetsku obalu, iz vladareve riznice bit će nadoknađena moguća šteta i ukinuti su svi trgovi soli koji su uvedeni poslije 1355. godine. Dubrovčani su svoje trgovačke interese u odnosima sa zetskim vladarom dodatno zaštitili izbjegavši da zetski trgovci u Dubrovniku dobiju iste ili slične slobode u vlastitom poslovanju.

Dubrovačke vlasti dodijelile su pravo građanstva zetskom gospodaru sredinom lipnja 1388. kao nagradu za pomoć pri zaustavljanju osmanskog napada na grad. Ovim diplomatskim darom izražena je zahvalnost i poštovanje te potvrđeno prijateljstvo. Koncept prijateljstva u ovom konkretnom slučaju podrazumijeva o dodjelu Dubrovniku trgovačkih sloboda i privilegija za trgovce te podršku i pomoć u političkim sukobima kada je to bilo potrebno. U zamjenu za to Đurađ je uz pomoć dubrovačkih trgovaca želio razviti gospodarsku djelatnost u Zeti (uvoz i izvoz trgovačkih proizvoda). Time je htio osigurati novčana sredstva, utočište

²⁰⁰ Jeremić i Tadić smatraju da je u pitanju *Magister Jacobus de Salgeriis de Padua (phiscus, arcium et medicine doctor)*. R. JEREMIĆ, J. TADIĆ, *Prilozi II*, 22.

²⁰¹ B. MILUTINOVIĆ, *Borba Balšića*, 206.

²⁰² HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 12, 18. IV. 1403.; J. JELČIĆ, *Zeta*, 264 – 265.

za sebe i svoju obitelj u gradu u slučaju potrebe, pomoć dubrovačke diplomacije, liječnika, poklone itd.

Suradnja s Dubrovčanima proizašla je iz potreba svakodnevice i reflektira se kroz prizmu diplomatskih odnosa. Iz dokumenata saznajemo da su ciljevi poslanika bili različiti: potvrda trgovačkih privilegija 1386., zaštita trgovine i trgovaca, liječenje zetskog gospodara i njegove obitelji (1387., 1389., 1390., 1403.), posredovanje u sukobima s bosanskim kraljem Tvrtkom I. 1388. i 1389., s Kotorom 1391., s obitelji Crnojević 1395., s bosanskim velmožom vojvodom Sandaljem Hranićem 1398. i dr. Važno mjesto u dubrovačkim diplomatskim misijama sa Zetom zauzimali su pokloni. Informacije o Balšićevim potrebama, interesima i sklonostima donosili su dubrovački trgovci. Najčešći poklon zetskom gospodaru bile su tkanine. Darovi kao diplomatska poruka bili su čin neverbalne komunikacije, a izražavali su poštovanje, povjerenje, naklonost, prijateljstvo i mir. Dubrovčani su darivali Đurađa ne samo radi dobrosusjedskih odnosa nego s ciljem stjecanja konkretne i dugoročne političke i trgovačke koristi.

U odlukama dubrovačkih vijeća zabilježeno je više posjeta Đurađa II. gradu. Razlozi njegovih posjeta bili su različiti: potreba za utočištem za svoju obitelj kada bi prijetila opasnost od Osmanlija, traženje pomoći u naoružanju, popravci oružja itd. Zetsko-dubrovačke političke odnose karakterizirale su dosta dobre veze, ali je dolazilo do manjih trzavica 1396., 1397. i 1403. zbog nezakonitog uzimanja carine Đurađevih ljudi i napada na dubrovačke trgovce. Ovi nesporazumi vrlo su malo utjecali na vanjskopolitičke odnose. Dubrovčani su ih preko svoje vješte diplomacije uspješno otklanjali, a i dobra volja sa zetske strane djelovala je u zajedničkom interesu. Iz uzajamnog interesa i napora stvorili su dobre međusobne odnose.

Marijan PREMOVIĆ

POLITICAL RELATIONS BETWEEN ĐURAĐ II STRACIMIROVIĆ
BALŠIĆ AND DUBROVNIK (1385–1403)

SUMMARY

In this article, political relations between the ruler of Zeta, Đurađ II Stracimirović Balšić, and Dubrovnik in the period 1385–1403 have been elaborated. The research material has been provided by relevant historical literature, published and unpublished material from the State Archives in Dubrovnik.

The article is divided into eight sections: Đurađ II rises to power in Zeta, and his first contacts with Dubrovnik; the charter for citizens of Dubrovnik of 27 January 1386; assigning the citizenship of Dubrovnik; the diplomatic activity of citizens of Dubrovnik and stay of Đurađ II and his family in the town; occasional breaks in trade relations and trade prohibitions; political activities in the Southern Adriatic – contextualization and the role of Zeta and Dubrovnik; the last years of the reign of the ruler of Zeta; conclusion.

Political relations between Zeta and Dubrovnik in the studied period were intense. Several months after Đurađ II had seized power, the citizens of Dubrovnik sent envoys to obtain a confirmation of trade preferences and privileges, which had been granted to the town by his predecessors. The new ruler of Zeta issued a charter on 27 January 1386 confirming friendship and the granted freedom of trade. Đurađ II Stracimirović was awarded honorary citizenship of Dubrovnik (on 15 October 1388) as a token of gratitude for his intervention with the Ottoman Army commander Šahin at the moment of intended attack on the Dubrovnik Republic. The political motive for granting Đurađ citizenship was a sign of deep gratitude for his help in preventing the Ottoman attack on the city.

We have chronologically tackled diplomatic missions of Dubrovnik's envoys in the country of the Balšić family, as well as the basic guidelines thereof. Many prominent Dubrovnik names participated in diplomatic missions in Zeta. Matheus de Vita Georgio was involved in most of the diplomatic missions. The envoys had different objectives: certificate of trading privileges in 1386; protection of trade and merchants; medical treatment of the ruler of Zeta and his family (1387, 1389, 1390 and 1403); mediation in the following conflicts: with Bosnian King Tvrtko I in 1388 and 1389; with Kotor in 1391; with Radič Crnojević in 1395; with Duke Sandalj Hranić of Bosnia in 1398, etc. The

diplomatic activity of Dubrovnik was mainly directed at ensuring freedom and smooth development of trade.

Presents played a highly important role in diplomatic relations between Dubrovnik and Zeta. The ruler of Zeta was most frequently presented with textile – in accordance with his needs, interests and preferences. The Council of Dubrovnik registers a number of visits of Đurađ II. The reasons behind his visits were various: finding refuge for his family from Ottoman imminent attack; making a plea for diplomatic mediation; seeking help in weapons or repair of weapons. At the end of December 1396, King Žigmund granted Đurađ II the title of Prince of Korčula and Hvar (1397–1402, with an interruption in 1401).

Political relations between Zeta and Dubrovnik were generally good. However, some minor misunderstandings occurred in 1396, 1397 and 1403 due to Đurađ's people having illegally taken the customs taxes and attacked merchants from Dubrovnik. These misunderstandings had, however, little effect on external political relations. Thanks to their skilled diplomacy, the citizens of Dubrovnik successfully eliminated the misunderstandings; the good will from the Zeta side acted in common interest as well. Both parties managed to create good relations by investing mutual effort in common interest.

Keywords: Đurađ II Stracimirović Balšić; Dubrovnik; Zeta; late Middle Ages; Southern Adriatic; political relations; diplomacy; envoys.

